

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 38 (5143) 24 верасня 2021 г.

ISSN 0024-4686

16+

Час
з рук
Скарыны
стар. 4

Прадухіліць,
пазбегнуць
ці скарыцца?
стар. 6

Глаголіца
ў бібліятэчных
ваколіцах
стар. 11

Прыступкі тэатральнай вежы

Фота БелТА.

Сцэна са спектакля «Дон Кіхот».

Свята тэатральнага мастацтва, якое стала візітоўкай Брэста, вярнулася на яго вуліцы і сцэнічныя пляцоўкі праз два гады. З 9 да 18 верасня пагранічны горад прымаў «Белую вежу» — міжнародны фестываль, які прайшоў 25-ы раз. Сёлетнія сустрэчы былі прысвечаны 30-гадоваму юбілею Садружнасці Незалежных Дзяржаў і праводзіліся пры садзейнічанні Міждзяржаўнага фонду гуманітарнага супрацоўніцтва. У праграму ўвайшло больш як 20 спектакляў ад тэатральных калектываў з 7 краін: Арменіі, Беларусі, Казахстана, Малдовы, Таджыкістана, Расіі, а таксама з Грузіі. Пастаноўкі прайшлі на трох пляцоўках горада: у Брэсцкім акадэмічным тэатры драмы, у Палацы культуры прафсаюзаў і Брэсцкім тэатры лялек.

За чвэрць стагоддзя ў фестывалі «Белая вежа» прыняло ўдзел больш за 500 тэатраў з 55 краін, а яго спектаклі паглядазела звыш 250 тыс. глядачоў. І гэта не ўлічваючы вулічных паказаў. Маштабны, тэматычна разнастайны, сапраўды інтэрнацыянальны, форум стаў чаканай падзеяй, без якой творчае жыццё Брэста, мінулага і сучаснага, было б зусім іншым.

Працяг на стар. 13 ▶

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 21038

«ЛІМ»-акцэнт

Свята. Дата 17 верасня, калі ў 1939 годзе ўз'ядналіся Сўсходняя і заходняя часткі Беларусі, жыла і будзе жыць у сэрцы і памяці беларускага народа, падкрэсліў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падчас удзелу ў форуме патрыятычных сіл «Сімвал адзінства». Форум сабраў шматлікіх прадстаўнікоў патрыятычных сіл краіны, членаў грамадскіх аб'яднанняў і проста неабыхавых грамадзян, для якіх словы «адзінства», «незалежнасць» і «суверэнітэт» напоўнены глыбокім сэнсам. «Мы ўпершыню ў гісторыі нашай дзяржавы адзначаем новае свята Беларусі — Дзень народнага адзінства. Мы адраджаем тым самым традыцыю ўспамінаць падзею, якая вярнула нам разрэзаную па жывым родную зямлю», — адзначыў Прэзідэнт. Ён нагадаў, што ў далёкім 1939-м Беларусь уз'ядналася ў сваіх нацыянальных граніцах. «Стагоддзямі падзяляемы паміж княствамі, каралеўствамі і імперыямі народ упершыню атрымаў шанец пабудаваць уласную дзяржаву на гістарычнай зямлі», — падкрэсліў беларускі лідар.

Пашана. Мемарыяльны комплекс «Брэсцкая крэпасць-герой» ўдастоены ордэна Францыска Скарыны. Адпаведны ўказ падпісаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. Дзяржаўная ўстанова адзначана ўзнагародай за значны дасягненні ў захаванні гістарычнай спадчыны, увекавечванні памяці ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, патрыятычным выхаванні дзяцей і моладзі, а таксама ў сувязі з 50-годдзем з дня заснавання мемарыяльнага комплексу.

Узнагароды. Прэзідэнт Беларусі падпісаў указ і распараджэнне, у адпаведнасці з якімі шэраг кіраўнікоў і супрацоўнікаў розных устаноў узнагароджаны медалём «За працоўныя заслугі» і ўдастоены Падзякі Прэзідэнта за значны ўклад у рэалізацыю дзяржаўнай палітыкі, накіраванай на абарону суверэнітэту, забеспячэнне стабільнасці і бяспекі Рэспублікі Беларусь, кансалідацыю беларускага грамадства. Медаля «За працоўныя заслугі» ўдастоены дэкан факультэта філасофіі і сацыяльных навук Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Вадзім Гігін, кіраўнік Аналітычнага цэнтру ЕсооМ, член праўлення ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» Сяргей Мусіенка, дырэктар інфармацыйна-асветніцкай установы «Актуальная канцэпцыя» Аляксандр Шпакоўскі. Падзяка Прэзідэнта аб'яўлена старшаму навуковаму супрацоўніку Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў Аляксею Аўдоніну, палітологу, дырэктару ТАА «Гарадскі цэнтр перакладаў» Вадзіму Баравіку, навуковаму супрацоўніку Інстытута філасофіі Нацыянальнай акадэміі навук Аляксею Дзерману, паведамліла БелТА.

Кадры. Кіраўнік дзяржавы 20 верасня разгледзеў кадравыя пытанні. Прэзідэнт даў згоду на шэраг назначэнняў у міністэрствах і ведамствах. Кандыдатура Валерыя Грамады ўзгоднена на пасаду першага намесніка міністра культуры. Да гэтага часу ён таксама працаваў у згаданым міністэрстве на пасадзе намесніка міністра. У сваю чаргу гэтую пасаду зойме Сяргей Саракач, раней — начальнік упраўлення капітальнага будаўніцтва і матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння Міністэрства культуры. Кацярына Дубінская ўзгоднена на пасаду дырэктара рэдакцыйна-выдавецкай установы «Выдавецкі дом «Педагагічная прэса». Да гэтага яна працавала галоўным рэдактарам газеты «Вечерний Минск» КУП «Мінск-Навіны».

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народную артыстку Расійскай Федэрацыі Ганну Нятрэбку з юбілеем. «Дзякуючы прыроднай адоранасці і ўнікальнаму голасу вы заслужылі прызнанне мільёнаў прыхільнікаў, — адзначыў Кіраўнік дзяржавы. — Бліскуча выкананыя вамі ролі на найлепшых тэатральных сцэнах сталі часткай скарбніцы сусветнай оперы». Аляксандр Лукашэнка пажадаў, каб творчасць артысткі і ў далейшым дарыла публіцы радасць і добры настрой, садзейнічала ўмацаванню дружбы паміж народамі Беларусі і Расіі.

Прысвячэнне. Выстаўка «Прывесці ў рух энергію сумлення...», прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча, адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы. Літаратурная спадчына прадстаўлена зборам твораў у 23 тамах, кнігамі выбраных твораў, зборнікамі лірыкі, раманам у вершах «Родныя дзеці», паэмай «Сказ пра Лысю гару», зборнікам п'ес «Начлег на буслянцы», аўтабіяграфічнай аповесці «Перажыўшы вайну», зборнікамі літаратурна-крытычных і публіцыстычных артыкулаў, кнігамі сатыры і гумару, твораў для дзяцей, паведамліў у НББ. Раздзел «Звонкае сэрца паэта» знаёміць гасцей з твораў аўтара на балгарскай, польскай, рускай, англійскай, іспанскай і іншых мовах, а таксама з яго перакладчыцкай дзейнасцю. На словы паэта пісалі музыку многія беларускія кампазітары, пра што можна даведацца ў раздзеле «Песенная панарама».

Рэгіёны. У Магілёве ў бібліятэцы-філіяле нумар 9 імя Я. Купалы адбыліся ІV Купалаўскія чытанні, паведамляе БелТА, сёла та прысвечаны Дню і Году народнага адзінства. Акрамя таго, бібліятэка-філіял святкуе пяцігоддзе з дня прысваення ёй імя народнага паэта Беларусі. Для ўдзельнікаў мерапрыемства падрыхтавалі прафесійна-творчую лабараторыю, літаратурна-паэтычную гасцёўню, прэзентацыю кніжных навінаў і шмат іншага. Прайшлі анлайн-размовы са спецыялістамі гімназіі імя Я. Купалы ў Мазыры і Цэнтралізаванай сістэмы дзяржаўных публічных бібліятэк Мінска.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

стасункі

Беларуска-казахскі «Вясёлы кірмаш»

Значнай падзеяй у культурным жыцці Беларусі і Казахстана стала выданне альманаха «Казахстан — Беларусь», прысвечанага класікам і сучаснікам дзвюх краін. Вялікі розгалас атрымала прэзентацыя гэтага выдання, якая адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пры падтрымцы Пасольства Казахстана ў Рэспубліцы Беларусь з удзелам ганаровых гасцей і літаратараў, чые творы ўпрыгожылі старонкі выдання.

Паводле Любові Шашковай, адной з укладальніц своеасаблівай творчай энцыклапедыі, выпуск альманаха — вынік гісторыка-культурнай пераемнасці, плённага літаратурнага і культурнага супрацоўніцтва за трыццацігоддзе незалежнасці Казахстана, у прыватнасці ўмацаванне беларуска-казахстанскага сяброўства праз мастацкае слова.

І вось чарговая прыемная навіна: літаратары абедзвюх краін распачынаюць падрыхтоўку альманаха, прысвечанага дзіцячай літаратуры. У першы раздзел увойдуць творы класікаў нацыянальных літаратур і заснавальнікаў літаратуры XX стагоддзя. Сярод іх — Янка Купала, Якуб Колас, Янка Маўр, Абай, Султан-Махмуд Тарайгыраў, Ільяс Джансугуроў, Аскар Токмагамбетай, Музафар Алімбаеў. Можна будзе пазнаёміцца і з казкамі, вершамі, апавяданнямі, апавесцямі і фэнтэзі сучасных пісьменнікаў. Сваю творчасць хлопчыкам і дзяўчынкам прапануюць А. Карлюкевіч, А. Бадак, М. Пазнякоў, У. Мазго, Т. Краснова-Гусачэнка, І. Багданава, К. Мырзаліеў, Т. Нурмагамбетай, С. Елубай, Г. Даронін, К. Жумагаліеў і інш.

Раздзел «Вясёлы кірмаш» па задумцы будзе складацца з вершаў, кароткіх апавяданняў і казак — перакладаў з рускай на беларускую мову, з беларускай на казахскую і рускую.

Асаблівы раздзел альманаха будзе прысвечаны ахове дзяцінства Гэта творы пісьменнікаў старэйшага пакалення і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны Джамбула, Касыма Кайсенава, Марыям Хакімжанавай, Каліжана Бехожына, Саўрбека Бакбергенава, Максіма Танка, Міхася Лынькова, а таксама больш маладых літаратараў Бердыбека Сакбаева, Марата Кабанбаева, Таццяны Васільчанкі, Уладзіміра Караткевіча.

Раздзел «Літаратуразнаўства» складуць артыкулы пра дзіцячую літаратуру — ад казахскага сямейнага фальклору ў даследаваннях К. Матыжанова да даследаванняў сучаснага яе развіцця Н. Акышам, Л. Калаус, Г. Ардой. Агляд твораў для падрастаючага пакалення прадставяць і беларускія аўтары.

На дзвюх каляровых уклеяках альманаха чытачы пазнаёмяцца з ілюстрацыямі, створанымі мастакамі Казахстана і Беларусі.

Марыя ЛПЕНЬ

«Адзінства народа — вялікі здабытак!»

Праект пад такою назваю, прысвечаны Году і Дню народнага адзінства ў Рэспубліцы Беларусь, быў прадстаўлены ў сталічнай краме «Глобус».

Стваральнікі праекта даследавалі шмат беларускіх выданняў 1920—1930 гадоў, якія адлюстроўваюць гістарычныя падзеі па аб'яднанні беларускіх зямель, цяжкія выпрабаванні нашага народа ў той час. Вынік гэтай цікавай работы быў паказаны праз тагачасныя газеты і часопісы. Сярод іх — «Сялянская ніва», «Жыццё беларуса», «Беларускі зван», «Маланка».

Амаль усе артыкулы ў гэтых выданнях працяты болям за простых людзей, несправядлівасцю да жыхароў Заходняй Беларусі. Закранаючы тэму беларуска-польскай зямельнай «рэформы», аўтары адзначаюць: «Нашаму селяніну будзе тое, на што будзе панская ласка, якая апрача кідання беларуса крошак з польска-панскага стала ніколі далей ня пойдзе. <...> Новы закон сягае так далёка, што ня толькі пазбаўляе наш народ права на усю зямельку, на якой дралі розгамі нашых продкаў, але нават і надзеі атрымаць яе ў блізкай будучыне».

Падчас імпрэзы прысутныя пазнаёміліся з унікальнымі выданнямі, пагарталі арыгіналы, убачылі пашыраную лінейку тавараў з сімваламі Рэспублікі Бела-

рус, якая напярэдадні свята папоўніла гандлёвую сетку «Белсаюздрук».

Дарэчы, гістарычныя артэфакты былі прэзентаваны падчас святкавання Дня беларускага пісьменства ў г. Капылі на пляцоўцы «17 верасня — Дзень народнага адзінства» і выклікалі вялікую цікавасць наведвальнікаў.

Апрацаваныя матэрыялы былі распаўсюджаны для шырокага выкарыстання падчас святкавання Дня народнага адзінства ў сістэме Міністэрства адукацыі, рэспубліканскіх і рэгіянальных СМІ.

Міра ІЎКОВІЧ

праекты

Адлюстраванне часу

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ў галерэі «Мабільная», якая, адпавядаючы назве, часова размясцілася ў калыцавым калідоры на трэцім паверсе, пачала работу экспазіцыя «Адметны Мінск». На працягу двух месяцаў любы карыстальнік кніжніцы зможа наведаць невялікую выстаўку, прымеркаваную да Дня горада, і паглыбіцца ў гісторыю сталіцы, яе галоўных славугасцей.

Увазе наведвальнікаў — больш за 20 тэматычных выданняў з фондаў установы. Асобнае месца належыць фотаальбомам, навукова-папулярным выданням, турыстычным буклетам і паштоўкам з выявамі сталічных краявідаў. Мінск у розных сваіх іпастасях паўстае перад вачыма назіральнікаў з нешматлікіх вітрын выстаўкі. Сучасныя і архіўныя фотаздымкі зафіксавалі ўсе асабліва значныя дасягненні на розных этапах развіцця горада.

Кніжная частка дапаўняецца падборкай графікі беларускіх майстроў. Зробленыя ў розных тэхніках

(у экспазіцыі прадстаўлены літаграфіі, аўталітаграфіі, ксілаграфіі, афорты, лінаграфіі), работы Наталлі і Кацярыны Паплаўскіх, Аляксандра Кошалева, Анатоля Александровіча, Сямёна Геруса, Людвіга Асецкага і многіх іншых мастакоў яскрава засведчылі бурлівую прыроду гарадской прасторы. Размытасць ліній, нявызначанасць сілуэтаў і крохкасць форм на некаторых выявах добра перадаюць пераменлівы дух сталіцы.

Сціплай выстаўка ў калыцавым калідоры трэцяга паверха Нацыянальнай бібліятэкі дазваляе ўбачыць Мінск у пльні яго развіцця, прайсціся па старых вуліцах і завулках, разам наведаць галоўныя сталічныя славугасці. Гартаючы старонкі гісторыі горада, разглядаючы цікавыя панарамы Мінска, адлюстраваныя праз прызму ўспрымання знакамітых графікаў і фатографіаў, можна чарговы раз упэўніцца ў велічы і прыгажосці беларускай сталіцы.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

актуальна

Перспектывы таленавітай моладзі

Удзельнікі прэс-канферэнцыі «Падтрымка адоранай і таленавітай моладзі: стварэнне ўмоў для творчага і інтэлектуальнага росту», якая прайшла ў прэс-цэнтры БелТА, расказалі пра вынікі праведзенай работы па падтрымцы адоранай і таленавітай моладзі і акрэслілі перспектывы далейшай работы.

У Беларусі рэалізоўваецца шматступеньчатая, разгалінаваная сістэма мер, накіраваная на забеспячэнне адраснай дзяржаўнай падтрымкі адораных навучэнцаў, стварэнне спрыяльных умоў для далейшага развіцця іх здольнасцяў, паспяховага навучання і навуковай дзейнасці.

Створана спецыяльная база, якая змяшчае інфармацыю пра лаўрэатаў, стыпендыяў і дыпламантаў спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. Банк даных утрымлівае інфармацыю пра пераможцаў і прызёраў міжнародных і рэспубліканскіх мастацкіх і творчых спаборніцтваў і праектаў.

Падчас прэс-канферэнцыі рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі старшыня савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі Кацярына Дулава адзначыла: «Мэтавае прасоўванне творчага чалавека аж да яго суправаджэння ўжо як маладога спецыяліста вышэйшай навучальнай установы

вельмі важна. Такім людзям мы прапаноўваем невялікі педагогічны дапаможнік у магістратуры, каб фарміраваць кадравы рэзерв. Гэта сёння прынцыпова: па сутнасці, далей яны складаюць педагогічны калектыў кафедраў, якія іх выпускалі. Потым у іх ёсць усе магчымасці росту як у выканальніцтве, так і ў педагогіцы».

Кацярына Дулава расказала пра перспектывы прасоўвання і суправаджэння творчых талентаў, пра шэраг новаўвядзенняў. Па яе словах, важнай ініцыятывай сёння з'яўляецца загад Міністэрства культуры пра арганізацыю навукова-адукацыйнага і творчага кластара ў сферы прафесійна-музычнага мастацтва.

«Неабходна прапаганда класічнай прафесійнай адукацыі для стымуляцыі творчага росту дзяцей, каб яны разумелі, для чаго і для каго вучацца. Яны павінны адчуваць падтрымку не толькі тады, калі звяртаюцца ў фонд, але і быць уз'яўнены, што іх выступленні і перамогі сапраўды з'яўляюцца набыткам краіны», — падкрэсліла старшыня савета спецфонду.

Для навучання і творчасці моладзі працягваюць стварацца спрыяльныя ўмовы, пастаянна ўдасканальваецца прынецп выяўлення юных талентаў. У профільных колах абмяркоўваецца тэма стварэння крэатыўных кластараў і творчых майстэрняў.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

конкурсы

Прыйдзі ў крэпасць пакланіцца...

Названы пераможцы літаратурнага рэспубліканскага конкурсу «Мой дзень у Брэсцкай крэпасці», прымеркаванага да Года народнага адзінства.

У аргакамітэт паступіла больш як 100 творчых работ ад вучняў 8—11 класаў. Кожная з іх была прасякнута ўдзячнасцю і пашанай да нашага агульнага гераічнага мінулага. Юныя творцы паказалі ў сваіх творах, як ад прадзедаў да ўнукаў перадаецца памяць, захоўваецца духоўная сувязь, як беларусы людзі берагуць пакінутыя ў спадчыну продкамі ўзнагароды, рэчы, лісты часу Вялікай Айчыннай — сімвалы духоўнай сувязі пакаленняў.

Напрыклад, вучань 11 класа СШ № 33 г. Брэста Максім Міцковіч у сваім эсе шчыра празнаўся: «Вось бы мне перанесціся на шмат гадоў наперад і расказаць людзям будучыні, як мы, брестаўчане, да гэтага часу беражліва захоўваем памяць пра тых, хто падарыў нам магчымасць жыць у мірнай краіне».

Прыемна, што ў многіх сем'ях наведванне Брэсцкай крэпасці стала традыцыяй, данінай памяці загінулым воінам, што кожны ўдзельнік творчага спаборніцтва, раскажаўшы сваю маленькую гісторыю, па-свойму прызнаўся ў любові да Радзімы, паказаў, якія важныя для яго мудрыя ўрокі старэйшага пакалення, іх наказы і прыклады самаахвярнай працы.

Па выніках конкурсу школьнікі атрымалі дыпламы, а пераможцамі сталі: у намінацыі «Эсе» — вучань СШ № 33 г. Брэста Ягор Салікаў, у намінацыі «Паэзія» — вучаніца 8 класа Чухаўскай СШ Пінскага раёна Аляксандра Кірыковіч.

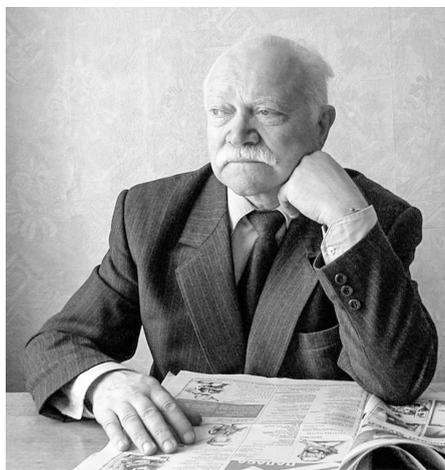
Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

на развітанне

Лячыў сваімі творамі

На 94-м годзе пайшоў у вечнасць вядомы дзіцячы пісьменнік Уладзімір Мацвеенка. Па адукацыі ён быў медыкам. А вось дыплом сатырыка і гумарыста яму ніхто не выдаваў, але, пачынаючы з 1973 года, Уладзімір Іванавіч плённа супрацоўнічаў з часопісам «Вожык», іншымі выданнямі і лячыў сваімі творамі — байкамі, гумарэскамі, мініяцюрамі, эпіграмамі. Медыцынскія прыёмы лячэння хвароб у яго вельмі ўдала спалучаліся са сродкамі сатыры і гумару — трапным словам, метафарай, гіпербалай, сарказмам, народным гумарам, удалым параўнаннем.

Добрым смехам прасякнуты яго дзіцячыя кнігі, якіх у скарбонцы пісьменніка было нямала. Уладзімір Мацвеенка — лаўрэат літаратурных прэміяў імя Янкі Маўра і імя Васіля Віткі. Першая кніга паэта ў «Бібліятэцы «Вожыка» мела назву «Лекі без аптэкі» (1987). Пазней выйшлі кнігі для дзяцей «Загаданачка» (1993), «Азбука

Уладзімір Мацвеенка.

ў загадках» (1992), «Сорак скорагаворака» (1998) і інш.

Уладзімір Іванавіч быў даўнім і надзейным сябрам «Вожыка», надзвычай добразычлівым і далікатным чалавекам, цікавым апавядальнікам,

які часта і ахвотна выступаў у бібліятэках, школах, дзіцячых садках. Яго вершы выклікалі непадробны смех, а шчымлівыя ўспаміны пра перажытыя нягоды падчас Вялікай Айчыннай вайны — боль і суперажыванне. Але ён ніколі не скардзіўся на жыццёвыя нягоды: годна працаваў, жыў і пісаў для дзяцей і дарослых.

Юлія ЗАРЭЦКАЯ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці пісьменніка Уладзіміра Іванавіча МАЦВЕЕНКІ і выказваюць глыбокія спачуванні яго родным і блізкім.

Рэдакцыя і рэдкалегія часопіса «Вожык» смуткуюць з прычыны смерці Уладзіміра Іванавіча МАЦВЕЕНКІ і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

«ЛіМ»-люстэрка

Персанальная выстаўка народнага мастака Расіі, акадэміка Расійскай акадэміі мастацтваў, прафесара Нікаса Сафронава пад назвай «Пра што маўчаць карціны» адкрыта ў карціннай галерэі Гаўрыла Вашчанкі ў Гомелі. Як інфармуе БелТА, экспазіцыя знаёміць з рознымі перыядамі творчасці майстра: прадстаўлена больш за 70 жывапісных і графічных работ, створаных з канца 1990-х да 2019 года. Яны дэманструюцца як у класічным выкананні — на палотнах, так і з выкарыстаннем мультымедычных тэхналогій. Паводле слоў арганізатараў, экспазіцыя задумана такім чынам, што не мае ні пачатку, ні канца. Наведвальнікі становяцца ўдзельнікамі бесперапыннага віру карцін, думак і вобразаў мастака. Выстаўка «Пра што маўчаць карціны» будзе працаваць у Гомелі да 29 лістапада.

Фестываль дакументальнага кіно краін СНД «Еўразія. DOC» стартуе 27 верасня і завершыцца 1 кастрычніка. Паказы кінастужак традыцыйна адбудуцца ў двух гарадах — Мінску і Смаленску. Сёлетня арганізатары атрымалі амаль 200 фільмаў-заявак з 21 краіны на ўдзел. Але на працягу пяці фестывальных дзён глядачы ўбачаць праграму, у якую ўвайшлі толькі 30 фільмаў з 10 краін, сярод якіх Беларусь, Расія, Армения, Узбекістан, Латвія, Азербайджан і іншыя. У асноўнай праграме — 29 кінастужак, а фільм Сяргея Зайцава (аднаго з членаў журы) будзе дэманстравацца ў рамках пазаконкурснага паказу. На ўсе сеансы (яны пройдуць у гарадскіх кінатэатрах) уваход для наведвальнікаў вольны, гаворыцца на сайце форуму. Да таго ж 1 кастрычніка ў Мінску пройдзе пяты па ліку маладзёжны конкурс «Еўразія. DOC. 4 хвіліны», які стане пляцоўкай для выказвання маладых рэжысёраў-дакументалістаў.

Міжнародная выстаўка мастакоў на самаізіаліцыі «Ongoing Conversation. Частка 4. Злучаныя разам!» працуе ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Пяць залаў, адведзеных для праекта, размясцілі каля 300 работ. Свае творы прадставілі мастакі з Аўстраліі, Беларусі, Бельгіі, Ганконга, Ганы, Германіі, ЗША, Іарданіі, Ірана, Малайзіі, Марока, Мексікі, Непала, Нігерыі, Нідэрландаў, Карэі, Польшчы, Расіі, Турцыі, Францыі, Чылі, Швейцарыі і Японіі. Увесь праект дзеліцца на тры часткі: работы запрошаных мастакоў, тых, хто ўдзельнічаў па ўласных заяўках, і творы ўдзельнікаў праекта. Асноўная місія ініцыятывы — аб'яднаць разам мастакоў з рознымі гісторыямі і тэхнікамі. Выстаўка ў Мінску, якая будзе доўжыцца да 31 кастрычніка, — чацвёртае выданне праекта *Ongoing Conversation*, платформы, створанай для дэманстрацыі работ мастакоў з розных выпатам на пляцоўках па ўсім свеце, перадае БелТА.

Кампанія *Planeta Inform* апублікавала на сваёй старонцы ў *YouTube* трылер дакументальнага фільма «Нас іншых не будзе», прысвечанага Сяргею Бадрову-малодшаму. Прэм'ера відэа прымеркавана да гадавіны смерці акцёра, журналіста, рэжысёра ў Кармадонскай цясніне. Стваральнік дакументальнай стужкі — Пётр Шапаціннік, журналіст, кіназнаўца і адборшчык Маскоўскага міжнароднага кінафестывалю. У карціне прадстаўлены ўнікальныя матэрыялы інтэрв'ю Сяргея Бадрова-малодшага і Аляксея Балабанава, чые фільмы «Брат» і «Брат 2» падарылі выканаўцу галоўнай ролі ўсенародную любоў. Таксама сабраны ўрыўкі з гутарак з яго калегамі і сябрамі, сярод якіх — прадзюсар Сяргей Сельянаў, мастак Надзея Васільева, аператар Сяргей Астахаў. Музыку да стужкі напісаў Вячаслаў Бугусаў. Між іншым, карціна адкрыла сёлетні фестываль «Кінатаўр».

Дэбютны раман рэжысёра Квенціна Таранціна «Аднойчы ў Галівудзе» выйдзе на рускай мове ў лістападзе, паведамляе «ИТАР-ТАСС». Права на выданне рамана набыло расійскае выдавецтва *Individuum*, электронная версія і аўдыякніга будуць даступныя эксклюзіўна на платформе «Bookmate». «Аднойчы ў Галівудзе» — паўнаватасны твор, у якім знаёмых па аднайменнай стужцы персанажы раскрываюцца з новага боку. Кніга пашырае сюжэтную прастору фільма, які распаўядае гісторыю некалі папулярнага акцёра Рыка Далтана (Леанарда Дзі Капрыя) і яго дублёра Кліфа Бута (Брэд Піт). У ЗША раман пабачыў свет у канцы чэрвеня і стаў бестселерам па версіі *New York Times* і кнігай № 1 на *Amazon*.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Душа на старонках Кнігі

Музей кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі — адметная экспазіцыйная прастора, якая з'явілася ў новым будынку галоўнай кніжніцы краіны ў 2006 годзе. За час сваёй дзейнасці музей стаў яркавай візітоўкай бібліятэкі. У пастаяннай экспазіцыі прадстаўлены рукапісы, старадрукі, у тым ліку скарынаўскія, і рэдкія выданні, якія з'яўляюцца неад'емнай часткай айчынай і сусветнай кніжнай спадчыны. З 2006 года ў музеі было рэалізавана сотні выставачных знакавых праектаў. Місія Музея кнігі з часоў свайго заснавання застаецца нязменнай: папулярызаваць і набліжаць да шырокай аўдыторыі ўнікальныя каштоўныя помнікі кніжнай культуры.

Найдаўна Музей кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адзначае 15-годдзе з моманту адкрыцця. Да юбілейнай урачыстасці ў сценах нацыянальнай кніжніцы быў праведзены круглы стол, адбылася прэзентацыя выстаўкі пад назвай «5+5+5».

Судакрануцца са спадчынай Скарыны

Галоўныя тэмы, абмеркаваныя падчас круглага стала, датычыліся ролі Музея кнігі ў папулярызацыі кніжнай культуры, праблем і навацыйных падыходаў да арганізацыі работы з наведвальнікамі. Мела месца і дыскусія аб перспектывах і кірунках далейшай дзейнасці. У ёй прынялі ўдзел супрацоўнікі айчынных музеяў і бібліятэк, навуковых і адукацыйных устаноў, даследчыкі. Мадэратарам выступіў намеснік генеральнага дырэктара — дырэктар па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша. У прывітальнай прамове ён падкрэсліў, што ідэя стварэння музея кнігі з'явілася задоўга да яго афіцыйнага адкрыцця: досвед назапашваўся, прычым не толькі апошнія 15 гадоў.

Прафесар кафедры этналогіі, музейялогіі і гісторыі мастацтваў БДУ Аляксандр Гужалоўскі падкрэсліў два аспекты музейнай дзейнасці: дзяржаўна-прыватнае партнёрства і музейна-педагагічныя праекты.

— Музейная педагогіка ў Беларусі ўжо інстытуцыянізавалася, бо не толькі рэалізоўвацца на практыцы, але і выкладаецца ў навуковых установах, з'яўляецца аб'ектам тэарэтычнай рэфлексіі: распрацоўваюцца метадычныя даследаванні, выходзяць артыкулы, — заўважыў навуковец. — І гэта моцны бок Музея кнігі.

Кнігазнаўца і былы загадчык аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Таццяна Рошчына згадала перадгісторыю стварэння музея:

— Сама ідэя бярэ пачатак на старонках прэсы. Яшчэ ў 1980-я гады ў «ЛіМе» разгарнулася дыскусія наконт таго, якія музеі патрэбны краіне. Адна з прапаноў і датычылася стварэння музея кнігі на базе аддзела рэдкіх кніг, — распавядала Таццяна Рошчына. — Калі стала ясна, што нацыянальная кніжніца атрымае новы будынак, распрацавалі канцэпцыю развіцця аддзела рэдкіх кніг, дзе і былі вызначаны кірункі будучага музея.

Галоўны бібліяграф навукова-даследчага аддзела кнігазнаўства Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Галіна Кірэева пачала выступленне словамі Пётра Пётравіча, прамоўленымі знакамітым паэтам больш ад 500 гадоў таму: нельга трымаць кнігі замкнёнымі, як у турме, яны павінны абавязкова пераходзіць з бібліятэкі ў памяць.

Скрутак наморскі стараверскі, XIX ст.

— Гэтыя словы і з'яўляюцца сімвалам Музея кнігі, — нагадала Галіна Кірэева. Эксперт падзялілася ўспамінамі пра першы этап яго стварэння ў новым будынку бібліятэкі і падкрэсліла, што менавіта Музей кнігі прэзентуе для шырокай аўдыторыі кніжнае багацце, якім валодае бібліятэка і наша краіна.

Адным з найбольш уражлівых і эмацыянальных быў расповед Наталлі Марцынкевіч. Яна працавала

ў 2005—2007 гадах у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, у тым ліку і загадчыцай музейнай і экскурсійнай дзейнасці. Былая супрацоўніца згадала, як яны з калегамі пісалі лісты да музейшчыкаў у Маскву, каб тыя падзяліліся досведам, як правільна выбраць патрэбнае абсталяванне. Наталля і сама ездзіла ў Маскву, каб не памыліцца ў выбары вітрын замежнай вытворчасці — у Беларусі аналагаў не было. Калі вітрыны, што адпавядалі ўсім умовам, выбралі і яны былі дастаўлены ў бібліятэку, выявілася, што абсталяванне не можа трапіць унутр памяшкання праз дзверы. Выйсце знайшлі: нягледзячы на моцны штармавы вецер, які ўзняўся ў той дзень, вітрыны ўздымалі з вуліцы кранам.

Прафесар кафедры бібліятэчна-музейнай дзейнасці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Ларыса Доўнар адзначыла, што апошнія 15-годдзе стала знакавым і фэнаменальным для галіны беларускага кнігазнаўства — і ў кожным рэгіёне Беларусі, і за яе межамі пра айчыннае кнігазнаўства і кніжную культуру даведаліся значна больш. Паводле словаў прафесара, бібліятэка стала прыцягальным асяродкам і для дзяцей, і для моладзі, і для прафесіяналаў.

Загадчыца філіяла «Музей беларускага кнігадрукавання» Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка Славана Гаўрылава адзначыла, што цяпер вяртаецца цікавасць да сапраўднай кнігі: менавіта яе хочучь пагартаць дзеці і навучэнцы падчас экскурсій. Да экрану смартфонаў ужо звыклі, яны не ўспрымаюцца эксклюзівам. Людзі жадаюць судакрануцца са спадчынай Скарыны, таму значнасць музеяў кнігі з часам будзе толькі ўзрастаць.

Адной з самых працудных была прамова галоўнага захавальніка фондаў Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф. Р. Шклярава Святланы

Знаёмства з экспазіцыяй.

Лявонцэвай. Яна згадала гісторыю знаходкі кніжных скарбаў. Удзельнікі пошукавай экспедыцыі, сярод якіх была і Святлана, трапілі ў глухую вёску, зайшлі ў стары дом і заспелі жанчыну вельмі паважнага ўзросту за чытаннем старадаўняй кнігі. Калі высветлілася, якую кнігу чытала гаспадыня, то ўсе прыйшлі ў вялікае хваляванне: гэта аказаўся льюўскі Апостал Івана Фёдарова 1574 года, знакаміты сваім пасляслоўем. Жанчына пагадзілася аддаць кнігу ў бібліятэку. Ад прапанаваных грошай адмовілася: «Прадаць кнігу ніяк няможна, бо не яна наша, а мы — яе».

— Калі чалавек у глухой вёсцы разумее, што не яму гэтая культура належыць, а ён прыналежны да культуры, то павязь-час для яго не знікае, ніць не перарываецца. Хачу пажадаць усім нам адчування прыналежнасці да вялікай кніжнай культуры, каб час ад рук Францыска Скарыны, Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца не перарываўся. Тады ў нас будзе адчуванне годнасці, як і ў тых людзей, што перадавалі нам гэтыя кнігі, — зазначыла Святлана Лявонцэва.

Загадчык Літаратурнага музея Максіма Багдановіча — філіяла Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхал Бараноўскі падкрэсліў важнасць чалавечага фактара: паняцце каштоўнасць узнікае як плён працы людзей.

— Каб чалавек разумее бяспэчнасць музейнай рэчы, гэтую інфармацыю да яго трэба данесці, інакш экспанат так і застаецца на паліцы, нікому невядомы. Працуючы з музейнымі калекцыямі, рыхтуючы выстаўкі, цікавячыся айчынай культурай, адкрываеш для сябе вялікую яе скарбніцу. У кантэксце Музея кнігі нашчадаецца, што беларускай кнізе з прамоўтарамі пашчэналі: праекты, якія ладзяцца ў бібліятэцы, сапраўды ўзорныя — на іх раўняюцца і іншыя бібліятэкі, і музейшчыкі — сочаць за навінамі, стараюцца нешта пераняць, нечаму навучыцца. Пераемнасць, якая ёсць у музеі кнігі, павінна быць захавана на будучыню, — выказаў пажаданне Міхал Бараноўскі.

Шэраг выступаўцаў згадалі гісторыю стасункаў, датычных супрацоўніцтва з Музеям кнігі, распавядалі пра

Біблія Ф. Скарыны. Чатыры кнігі царстваў. Прага, 1518 г.

калег, якія на розных этапах спрычыніліся да стварэння ўстановы, адзначалі яе важнасць для айчынай культуры і выказвалі ўдзячнаць. Юбілей Музея кнігі стаў нагодай і для адметных падарункаў у яго фонды — шэрагу каштоўных выданняў, у тым ліку з аўтографамі знакамітых пісьменнікаў мінулага стагоддзя, і твораў мастацтва.

Навука на пальмавых лістах

Падчас адкрыцця юбілейнай выстаўкі «5+5+5» Аляксандр Суша адзначыў, што музейна-экспазіцыйную дзейнасць Нацыянальная бібліятэка распачала ад моманту свайго заснавання 100 гадоў таму, арганізоўваючы выстаўкі.

— Але толькі тады, калі адкрыўся 15 гадоў таму музей, з'явілася магчымасць паказаць самім сабе, наколькі багатую кніжную спадчыну мы маем. Сталі вяртацца выданні Францыска Скарыны і іншыя кніжныя помнікі з розных краін свету. Адбыліся шматлікія праекты, якія прыцягвалі ўвагу мнства людзей, у тым ліку звязаныя з музейнай педагогікай, — усё гэта было наватарскім. Музей, які інсталюе кнігі з фондаў бібліятэкі, стаў феноменам сучаснай айчынай культуры, — зазначыў намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

У справядлівасці гэтых слоў можна было пераканацца, азнаёміўшыся з багаццем, прадстаўленым да ўвагі наведвальнікаў — 15 рарытэтаў з фондаў бібліятэкі, якія надвычай рэдка пакідаюць яе фондасховішча: 5 рукапісаў, 5 старадрукаваных і 5 рэдкіх выданняў.

Самы старажытны сярод фондаў кніжніцы — арабскі рукапіс 1377 года. Гэта тлумачэнні на зборнік хадзісаў «Ніша свяцільнікаў», складзены Валіадзінам Мухамадам аль-Тыбі. Аўтар каментарыяў — Аль-Хусайн б. Абдула б. Мухамад ат-Тыбі. Асноўны тэкст мае дадатак пад назвай «Кніга аб імёнах людзей». Хадзіс — пагадненне аб словах і дзеяннях прарока Мухамада. З хадзісаў складаецца Суна — святы тэкст мусульман. Перапісчык Абдульгафар аль-Гіфары пісаў тэкст дробным почыркам у каліграфічным стылі «наш»

У рукапісе ёсць выдзелены золатам з чорным контурам, чырвонай і сіняй фарбамі. Манускрыпт упрыгожаны мастацкімі застаўкамі ўнван. Рукапіс калісці належаў графу Ф. І. Паскевічу. За 15 гадоў выстаўляецца ўжо другі раз.

Не менш прыцягвае ўвагу індыйскае рукапіснае кніга XIX стагоддзя, напісаная на санскрыце на пальмавых лістах, — кніга-потхі. Дакумент быў выраблены па старажытнай тэхналогіі: пальмавыя лісты адмыслова апрацоўваліся, паліраваліся, надпісы наносіліся завостраным стрыжнем з абодвух бакоў. Потым праз прабітую адтуліну лісты звязалі ў стос скураным шнуром, зверху і знізу прымацаваўшы дошчачкі-вокладкі. У кнізе-потхі выкладзена традыцыйная сістэма індыйскай народнай медыцыны — Аюрведа, альбо навука жыцця.

Ёсць сярод выстаўленых за шклом вітрын і зборнік вершаў беларускіх паэтаў 1999 года. Адмысловасць у тым, што ён існуе ў адзіным экзэмпляры. Упрыгожаны аўтографамі аўтараў вершаў, быў надрукаваны спецыяльна для бібліятэкі і падараваны ёй. Не менш каштоўны ў выставачнай інсталляцыі і іншы зборнік з аўтографам беларускага паэта, хаця і быў выдадзены значна большым накладам, — «Вянок» Максіма Багдановіча, калісці падораны паэтам сябру Мікалаю Какуеву.

Гэтыя і іншыя выданні розных эпох, кнігі, якія пабачылі свет у разнастайных краінах, на розных мовах, быццам ажываюць у промных днях, выцягнуўшы са сваіх заўсёдных сховішчаў. Яны вабяць, зачароўваюць, абуджаюць фантазію, гіпнатызуюць уяўленне, перадаючы ад чалавека да чалавека сэнс быцця, разгадка таямніцы стварэння сусветаў, дый проста цяпло чалавечых сэрцаў. Каб не знікала павязь паміж тым, што было, і тым, што ёсць...

Выстаўка ў Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі чакае наведвальнікаў да 24 кастрычніка.

Яна БУДОВІЧ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Альфа і Амега духоўнага шляху

Універсітэт — аснова, падмурак адукацыі. Хаця як не спраўдзіць і тую ісціну, што першыя цаглінікі закладзены былі яшчэ падчас майго навучання ў Лагаўскай пачатковай і Абчугскай сярэдняй школах Крупскага раёна. Бо там былі вялікія настаўнікі-філолагі Іван Рабкоў і Іван Антонаў.

А яшчэ ў тыя гады там стаяла старая школа, а ў ёй месцілася бібліятэка, куды ў далёкім 1908 годзе неаднойчы наведваўся Якуб Колас — калі з недалёкай вёскі Сані Сенненскага павета прыязджаў па грыфельныя дошкі, сшыткі і ручкі. І тады, калі яго вучні ўвесну здавалі школьныя іспыты.

Гэта ўжо потым, ва ўніверсітэцкія гады, я буду чытаць кнігі Сцяпана Александровіча «На шырокі прастор» і Івана Рабкова «Пазакласная работа па беларускай літаратуры», дзе больш падрабязна даведаюся пра тыя старонкі жыцця класіка. Сёння, у стагадовы юбілей універсітэта, памяць дастае з гісторыі год 1921-ы, калі з павятовага гарадка Абаян Курскай вобласці будзе вяртацца у Беларусь Якуб Колас. Вяртацца таксама і для таго, каб спрычыніцца да адкрыцця ў Мінску першай у гісторыі альма-матар. Бо ніколі раней устаноў такога ўзроўню ў нашым краі не было. Магчыма, яшчэ і таму, што гісторыя заўсёды паграбуе, каб здзяйсненнем вялікіх спраў займаліся вялікія людзі.

Нашай блакітнавокай краіне, нашчадкам Скарыны патрэбен быў свой універсітэт, і яна яго займела. І ён стаў сімвалам беларускай нацыі, бо ўвасобіў духоўны патэнцыял народа. БДУ амаль паўстагоддзя з'яўляўся адзінай ВНУ з такім статусам. Потым адкрыюцца ўніверсітэты ў Гомелі, Гродне. А ў пост-савецкі час узнікне сузор'е ўніверсітэтаў. Аднак найярчэйшай у гэтым сузор'і была, ёсць і застаецца зорка майго любімага ўніверсітэта.

Родным і любімым універсітэтам называю і таму, што ў яго аўдыторыях набывалі грунтоўныя веды старэйшы брат Валеры, дачка Алена, сын Янка, унук Павел, пляменніцы Вольга і Таццяна. Ва ўсіх нас гэлы ўдзячнасць лёсу за сустрэчу з гэтай галоўнай навучальнай установай краіны.

У сваёй кнізе «На схіле алфавіту» і артыкуле «Дзень ў жыцці» я занатаваў такі запіс: «...28 жніўня 1970 года. Тады паштарка Дворнікава Валя ўручыла ліст з БДУ аб маім залічэнні студэнтам беларускага аддзялення філфака».

Але як хутка праляцела паўстагоддзя! Бо менавіта столькі часу таму я рабіў першыя крокі ва ўніверсітэцкі свет. Бо ўжо на апошнім курсе спраўдзіліся прарочыя радкі паэта-чараўніка беларускага слова Рыгора Барадуліна на кнізе «Адам і Ева»: «Любы Валодзе! Няхай твая Ева будзе прыгожай і ласкавай! На вяселле запрасі пасля пятага курса. 27.XI.1971г. Мінск». І паэт як у ваду глядзеў. Сапраўды, у 1975-м я са сваёй Евай — аднакурсніцай Любай — згуляў вяселле. І запрасіў, канечне, Рыгора Іванавіча.

Студэнцкія гады — самыя лепшыя і светлыя ў жыцці. А славыты філалагічны факультэт! Нас, першакурснікаў, сабралі ў актавай зале, і прафесар Міхась Ларчанка хораша і молада чытаў верш пяцікурсніцы Яўгеніі Янішчыц «Ты пакліч мяне, пазаві...». На калідорах філфака на Чырвонаармейскай штотдына сустракалі

Алеся Адамовіча, Івана Навуменку, Алега Лойку, Ніла Гілевіча, Рыгора Семашкевіча... Больш за тое, мелі яшчэ мажлівасць не толькі слухаць іх лекцыі, але і размаўляць з імі, удзельнічаць у творчых гутарках і семінарах...

Тады яшчэ наш нацыянальны ўніверсітэт рыхтаваўся да 50-годдзя з дня стварэння. Кіраўнік навуковага гуртка Вячаслаў Рагойша задумаў скласці рукапісны альманах «БДУ і беларускія пісьменнікі». Мне асабліва пашанцавала на імёны Рыгора Барадуліна, Івана Навуменкі, Генадзя Бураўкіна і Івана Пташнікава. Неабходна было сустрэцца з вядомымі пісьменнікамі, узяць інтэрв'ю і напісаць артыкул па зададзенай тэме.

Восенню таго ж 1970 года ў адным з кабінетаў рэдакцыі «Полымя» ўпершыню пабачыў разумныя і гарэзныя, задуменыя і чамусьці адразу блізкія барадулінскія вочы. Яны ўгледзіліся ў сямнаццацігадовага крупскага юнака, а рукі працягвалі мне прыгаршчы смакотных

і найлепшую казку жыцця, у цудоўны перыяд маладосці. З тых універсітэцкіх гадоў кроцаць поруч і сёння мае найлепшыя і адзіныя на ўсё жыццё сябры Ваня Штэйнер і Ваня Зяньковіч. І хаця мы ўсе трое даўно пасябралі з сівізной, нашы стасункі зрабіліся толькі мацнейшымі. Вельмі любім збірацца разам (хаця тое ўдаецца ўсё радзей і радзей): ці то гэта Гарынь, Гомель, Кобрын, Мінск альбо Мётча. За паўстагоддзя сяброўства мы пасталелі і памажнелі. Але душы і сэрцы нашы не састарыліся і тым больш не ачарсцвелі. Захавалася і, можа быць, памудрэла непасрэднасць адносін. Ды і само жыццё многаму навучыла. Тое, што праглядалася ў нашых юнацкіх мроях і згадках інтуітыўна, сёння рэльефна і канчаткова акрэслілася ў перакананую жыццёвую пазіцыю. У кожнага з нас захавалася любоў да беларускай літаратуры. Зноў жа з тых юнацкіх гадоў, калі ні адна імпрэза, ні адно творчае пасяджэнне секцыі прозы, паэзіі, драматургіі,

экзаменацыйнай сесіі. Каб, напрыклад сустрэцца з гэтым студэнтам Іванам Штэйнерам. Адны — каб паслухаць заўсёды дасціпныя, разумныя і дакладныя адказы. Другія — каб паказаць яму, дзе ракі зімуюць. Але заўсёды і першым, і другім нічога не заставалася, як выставіць у яго залікоўку чарговае «выдатна» і, самае галоўнае, з удзячнасцю і захапленнем паціснуць юную магутную руку будучага (хто тады мог ведаць) прафесара філалогіі.

Помніцца, з нецярпеннем чакалі, а потым слухалі лекцыі члена-карэспандэнта Акадэміі навук БССР, доктара філалагічных навук, пісьменніка і грамадскага дзеяча Алеся Адамовіча пра жыццё і творчасць Фёдара Дастаеўскага і Льва Талстога. Дарэчы, так склалася, што ў школе я выкладаў і працягваю выкладаць рускую літаратуру, а мае любімыя творы — гэта «Злачынства і пакаранне» і «Вайна і мір». Калі мы са старшакласнікамі чытаем і абмяркоўваем гэтыя творы, то заўсёды да мяне вяртаюцца тыя сапраўдныя ўрокі жыцця і творчасці Алеся Адамовіча. А яшчэ паўстаюць з 1970-х гадоў лекцыі-адкрыцці Івана Навуменкі, Алега Лойкі, Ніла Гілевіча, Дзмітрыя Бугаёва, Кузьмы Хромчанкі, Мікалая Паўленкі, Міхася Ларчанкі, Рыгора Семашкевіча...

Таксама хочацца крыху больш расказаць пра свае асаблівыя стасункі з самым блізкім ва ўніверсітэце выкладчыкам Вячаславам Рагойшам. Перш за ўсё дзякуючы яму, а таксама Івану Навуменку, Алегу Лойку і Нілу Гілевічу ў мяне абудзілася вялікая цікавасць да навуковай літаратуразнаўчай працы. З Вячаславам Пятровічам дзялося пабываць на радзіме Янкі Купалы ў Вязынцы, на радзіме Максіма Танка ў Пількаўшчыне, на радзіме Сымона Буднага ў Нясвіжы, узяць удзел у навуковай студэнцкай канферэнцыі ў Гомельскім універсітэце і здзейсніць цікавае падарожжа ў Вільню. А ў 1973 годзе амаль месяц разам былі ў творчай камандзіроўцы ў ГДР.

У тым жа 1975 годзе я на «выдатна» абараніў дыпломную работу «Паэзія Рыгора Барадуліна», атрымаў спецыяльнасць настаўніка і паехаў працаваць у Барысаўскі раён. Першыя гады пасля ўніверсітэта калі-нікалі сустракаўся з Вячаславам Пятровічам, былі нават размовы пра вучобу ў аспірантуры. Але я ўжо ўвесь у стыхіі школьнага дырэктарскага жыцця, якое мне вельмі падабалася і падабаецца цяпер і якому я ўжо аддаў амаль паўстагоддзя нялёгкай, упартай і захапляльнай працы. А ў снежні 1984 года запрасіў у Мётчынскаю школу сваіх універсітэцкіх настаўнікаў — Вячаслава Рагойшу, Алега Лойку, Кузьму Хромчанку, Анатоля Вяцінскага. Два дні мы разам працавалі ў нашай школе і вялі доўгія задушэўныя гутаркі.

Менавіта з гэтага часу і пачалося стварэнне ўнікальнага музея «Літаратурны космас Мётчы». У наступныя 37 гадоў яго наведвае 65 беларускіх пісьменнікаў. У фондах музея сёння захоўваюцца больш як 300 кніг з іх аўтографамі.

Амаль кожны дзень у тых ці іншых стасунках і нават у частых сных узнікаюць моманты з вучобы ва ўніверсітэце. Таму ў 100-гадовы юбілей роднай альма-матар верыцца, што ўсе наступныя пакаленні студэнтаў пройдуць нашым шляхам. Каб зрабіць свой унёсак у будучыню роднай Беларусі.

Уладзімір ЛАЙКОЎ
Фота Кастуся ДРОБАВА

арахісавых арэхаў. Потым ажно сорок чатыры гады цягнулася сяброўства з пэтам. Усе мае курсавыя і дыпломныя работы — пра творчасць Рыгора Барадуліна. Пасля сыходу Рыгора Іванавіча з жыцця я напісаў вялікае эсэ памяці «Адтуль, з далёкай зімы ў Мётчы».

Лягчэй было і прасцей сустрэцца і пагаварыць з Іванам Навуменкам. Яго шыракаплечая фігура з заўсёды звсяючай пасмай валасоў амаль кожны дзень сустракалася ў калідорах і аўдыторыях факультэта на Чырвонаармейскай. Помніцца цікавая і задушэўная размова з Іванам Якаўлевічам. Пазней ён кіраваў маімі курсавымі і проста навуковымі работамі. У лютым 1975-га за маім подпісам ва ўніверсітэцкай шматтыражы падчас 50-годдзя з дня нараджэння Івана Навуменкі быў змешчаны прысвечаны яму юбілейны артыкул. У тым жа годзе Івану Навуменку, ужо дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, разам са сваім намеснікам Уладзімірам Гніламёдавым прапаноўвалі мне паступіць у аспірантуру.

Сустрэча з Генадзем Бураўкіным адбылася ў кватэры вялікага дома на вуліцы Янкі Купалы. Сардэчныя і добрыя Юлія і Генадзь Бураўкіны добразычліва і гасцінна шчыравалі вакол мяне, прапаноўваючы то чай, то фотаальбомы, то зборнікі вершаў, то сумесны здымак Юрыя Гагарына, Міхаіла Ісакоўскага і Генадзя Бураўкіна.

Успамінаючы студэнцкія гады, быццам зноў і зноў вяртаешся ў дзівосную

ніводзін пісьменніцкі пленум не заставаўся па-за нашай увагай. А ўдзячнасць за гэта ўніверсітэцкаму настаўніку — акадэміку Міжнароднай акадэміі Еўразіі, доктару філалагічных навук, прафесару, літаратуразнаўцу і крытыку Вячаславу Рагойшу.

Дзякуючы ў тым ліку і яму ў кожнага з нас былі свае беларускія і замежныя пісьменнікі, творчасць і асобы якіх мы любілі і паважалі. Спачатку пісалі па іх творчасці курсавыя і дыпломныя работы. У Івана Штэйнера — В. Быкаў, Э. Хэмінгуэй, у Івана Зяньковіча — А. Якімовіч і Т. Сянкевіч, у мяне — Р. Барадулін і Федэрыка Гарсія Лорка.

Праўда, вучыліся мы ва ўніверсітэце парознаму. Я хадзіў на ўсе вельмі цікавыя, проста цікавыя і не заўсёды цікавыя лекцыі. Ваня Зяньковіч таксама амаль заўсёды прысутнічаў на лекцыях, толькі вольна ўмеў спакойна там сядзець, бо яго цікавілі іншым часам усякія кпіны ды розыгрышы і асабліва філфакаўскія дзяўчаты, якіх для нас, нешматлікіх хлопцаў-філолагаў, было ўжо занадта многа. Але лёс яму спрыяў у авалодванні амаль усімі еўрапейскімі мовамі, таму і аб'ездзіў паў-Еўропы.

Ваня Штэйнер (доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры Гомельскага ўніверсітэта) на лекцыі не вельмі спяшаўся. Яму цікавей было ў чыгальнай зале бібліятэкі. А паколькі пераклічкі на занятках праводзіліся намеснікам дэкана часта, то многія выкладчыкі ўніверсітэта з нецярпеннем чакалі чарговай

Разбітае сэрца і выратавальнае цяпло

Вераснёўскае «Польмя» пачынаецца падборкай інтымнай лірыкі Міколы Шабовіча пад назвай «Ты вернешся». У вершах прэваліруюць матывы расстання, светлага суму, прадчуванне згасання (уласных пачуццяў і пары буянна і цвіцення ў прыродзе), надыходу часу пераасэнсавання. Настрой лірычнага героя спалучаецца і падмацоўваецца зменай гадавых цыклаў — вясёлае лета, адшумеўшы, адыходзіць, і набірае моц лагічны яго працяг — восень... Але ці варта шкадаваць аб тым, што ты не ў сілах прадухіліць ці пазбегнуць?..

...А мне і летам хочацца цяпла,
Такога, ад якога дух займае.
Яго няма ні ў ліпеня, ні ў мая —
Такога жыццядайнага цяпла.

Яно ў табе — ратоўнае цяпло,
Якое акрыляе і лагодзіць.

І хоць яшчэ пакуль не навагодзіць,
Мне мроіцца паўз ноч тваё цяпло...

Лірычны герой Міколы Шабовіча застаецца верным сабому сабе на працягу дзесяцігоддзяў. І меў рацыю хтосьці з вялікіх, калі сцвярджаў, што сапраўднае шчасце — не ў тым, каб атрымаць жаданы аб'ект і наталіцца блізкасцю, а ў чаканні мімалётнай сустрэчы, у прадчуванні набліжэння...

Зусім іншыя па настраёвасці, эмацыянальнай афарбоўцы вершы Пятра Жаўняровіча з нізкі «Нашы дрэвы». Герой яго твораў — ліпа, белы бэз, таполя, елка, дуб, бяроза, асіна, клён, сасна. Наблізіцца да адчування душы расліны, увайсці ў яе «поле», зразумець самую сутнасць —

такой бачыцца задача лірычнага героя, з якой ён паспяхова спраўляецца пры дапамозе традыцыйных сродкаў і мастацкіх прыёмаў: складанай вобразнасці, нечаканых параўнанняў, арыгінальных метафар:

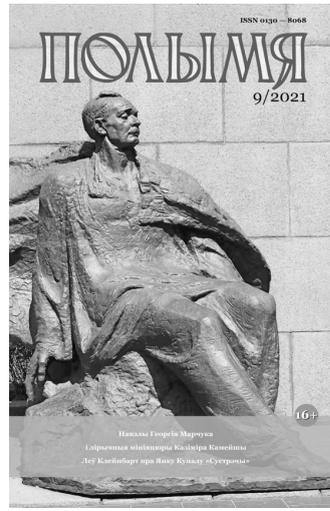
Квецень амаль што засціла ўлонне.
Пчолы ў пялёстках — рухавы бурштын.
Воблака жоўта-зялёнай далонню
Цень адкідае на хісткі тын.
(«Ліпа»)

Лірычная гераіня Ганны Міклашэвіч у падборцы «Нарадзілася тут» прызнаецца ў любові да роднага кута, малай радзімы.

Проза, прадстаўленая ў нумары, стыльва разнастайная, але аб'яднаная адным — матывам шчымлівай настальгіі. У кожнага з аўтараў — свой адметны пісьменніцкі почырк, які не збытаеш ні з якім іншым.

Так, героі навел Георгія Марчука, жывучы штодзённымі клопатамі «тут і зараз», адчуваюць уплыў мінулага... Як змірыцца з тым, што нельга «перайграць наноў» і выправіць? Што не напаўняе неабходным, як павятра, адчуваннем далучанасці да нечага важнага, сапраўднага? Аўтар не дае адказу, пакідаючы героя самнасам з уласнымі памылкамі і дакурамі сумлення...

Лірычныя мініяцюры Казіміра Камейшы з цыкла «Паміж кубкам і вуснамі», знаёмыя чытачам «ЛіМа» па публікацыях на старонках выдання, не перастаюць

здзіўляць: добрым жартам, нечаканым ракурсам аўтарскага бачання той ці іншай з'явы: «Паэт, як і гаспадар, любіць восень. Восенню і мыш сама бяжыць кату ў рот, і яблык цяжэе ў садзе, і нават думка чалавечая робіцца цяжэйшай»; «З міліцэйскага заключэння: «З-за тромба ў змеевіку выбухнуў увесь самагонны апарат, пашкодзіўшы і грамадзяніна К.»».

Распаведы Навума Гальпяровіча «Імгненні памяці» з цыкла «Сэлфі з часам» праз аўтарскае ўспрыманне знаёмыя чытачам з вандроўкамі — і гэта не толькі геаграфічныя падарожжы, але і вандроўкі ў іншы час, у іншае вымярэнне — вымярэнне нябачнай, няўнай, але ад таго не менш існай лучнасці чалавечых душ.

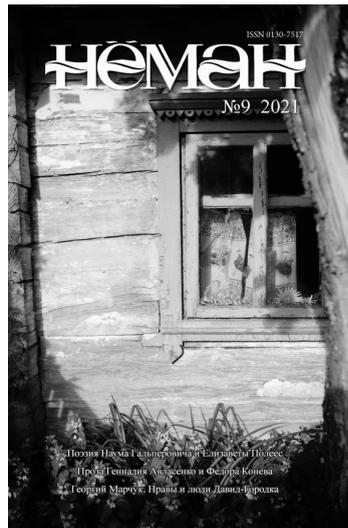
Рубрыка «Галасы свету» прадстаўлена апавяданнем «Аскепкі сэрца». Яго аўтар — Луіс Лопес Ньевес, сучасны пісьменнік з Пуэрта-Рыка, адзін з самых знакамітых — лічыцца пачынальнікам новага літаратурнага кірунку, вядомага пад назвай «перайначаная гісторыя». З іспанскай мовы на родную апавяданне пераставіў Рыгор Ляшук. Герой распаведу — пагардліва адрынуты закаханы, які пакутуе праз разбітае сэрца. А на што здольны прыніжаны і абражаны няўвагай чалавек? Усе наступствы свайго вераломнага ўчынку і давалася зведаць той, якая нядаўна яшчэ клялася ў вечнай любові...

Яна БУДОВІЧ

Навечна ў цішыні бібліятэк

Тэма прадвызначанасці, лёсу ключавая для прозы дзявятага нумара часопіса «Нёман». Варыянт бяспройгрышны: пытанне накіравання, безумоўна, дыскусійнае, таму шанс, што чытач не толькі будзе бавіць час з тым ці іншымі героямі на працягу чытання, але і звернецца да іх пазней — з доказами, аргументамі, змененымі меркаваннямі, у гэтым выпадку павялічваецца.

У новым нумары «Нёмана» друкуецца пачатак часопіснага варыянта рамана Геннадзя Аўласенкі «Выбраная Сафратай». Ужо ў назве заключаны зварот да таямнічасці і міфалагічнасці, якімі імкнўся надзяліць твор аўтар. Ва ўступным слове адзначана: «Плато Сафрата і насамрэч маецца ў Балгарыі, і размешчана яно непадалёк ад рэальна існуючага невялікага гарадка Смядава. На плоскай вяршыні Сафраты сапраўды здараюцца дзіўныя рэчы: раптоўна выходзяць са строю мабільнікі і іншыя электронныя прыборы. З-за розных анамалій сюды цягне турыстаў, а таксама навукоўцаў... Адзін шведскі даследчык выказаў здагадку, што Сафрата — гэта вароты для пераходу ў паралельнае вымярэнне, што і ўзяў за аснову рамана аўтар». Здаецца, гэтых слоў з прадмовы дастаткова, каб чытач вырашыў, ці варта знаёміцца з, мабыць, вялікім па аб'ёме

творах, ці настроены ён на падарожжа ў фантастычны свет. Калі не хапае, то вось іншыя ўступныя даныя: у цэнтры першай часткі рамана — сяброўкі Валерыя ды Ірка, якія прыехалі на адпачынак у Балгарыю. Праз дыялогі і ўспаміны першай, той, ад імя якой вядзецца апавяданне, аўтар падрабязна расказвае пра рознасць натур персанажаў, чым выклікае спрадвядлівае пытанне чытача, якое пакуль

застаецца без адказу: што ж іх аб'ядноўвае? Пакуль без адказаў і многія пытанні галоўнай гераіні, якая сапраўды трапляе ў іншы свет і не ведае, чым скончыцца яе асаблівае падарожжа, хоць насамрэч матывы паводзін Валерыі ў свеце рэальным таксама малююцца няпэўнымі.

Фёдар Коней прадстаўляе твор «Партрэт» — «быль-небыль», прысвечаную сувязі мінулага і сучаснага: «Як крона і карані дрэва адзіныя, так мінулае зліта з сучаснасцю. Усе злачыствы, на якія здольны чалавек, ужо ўчынены, усе памылкі ўжо дапушчаны, усе дарогі пройдзены. І нам трэба не прыдумляць жыццё, а на вопыце продкаў прадбачыць будучыню». У гэтым меркаванні аднаго з ключавых персанажаў гісторыі заключана ідэя твора, акрамя якой, шчыра кажучы, асабліва разважаць амаль няма пра што. Прычына ж — адлюстраваныя аўтарам вобразы: напрыклад, невялікага беларускага горада, дзе справа робіцца, калі ўсе стараюцца «для агульнага добра і сабе не на шкоду»; сям'і, створанай самім лёсам (людзі ўлюбляюцца з першага погляду, спрэчкі ці ўвогуле не ўзнікаюць, ці вырашаюцца самі сабой); легенды, ключыкі ад якой праз некалькі стагоддзяў знаходзіць толькі адзін чалавек, няхай і пры дапамозе кразнаўцаў... Казка, у якой не знайшлося месца канфлікту

(нават галоўны герой малюецца чалавекам, які пазбягае любых спрэчак, акрамя тых, дзе гаворка ідзе пра гонар каханай), усё ж уздымае адно цікавае пытанне: стаўленне звычайных людзей да разбурэння прыгожых міфаў і легенд невялікіх паселішчаў. Персанажы твора «Партрэт» не паўстаюць супраць імкнення большасці пакінуць гісторыю такой, да якой звыклі, жадаючы не звяртаць увагі на праўду. Карані і вынікі такой з'явы заслугоўваюць больш падрабязнага разгляду. Зразумела, у творы іншага жанру.

На паэтычных старонках выступаюць Андрэй Татур («Вершы і дождж...»), Навум Гальпяровіч («Гэта ўсё для цябе...») у перакладзе Міколы Шабовіча і пастаянны аўтар часопіса Лізавета Палеес («Па-ранейшаму не страшна мне...»), нізка вершаў якой адкрывае нумар. Няхай усе падборкі адрозніваюцца і тэматычна, і ідэяна, і настраёва, аб'ядноўвае іх адзін лейтматыў — незваротнасць. «Верні же мне, страна, хочь на минутку // Несбывшуюся молодость мою», — просіць лірычная гераіня Лізаветы Палеес з сумам, горыччу, болям. У словах жа іншых аўтараў гучыць надзея: на свята маладосці, на шчаслівыя імгненні, на вершы, што застаюцца навечна ў цішыні бібліятэк.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Боль ад вяртання

Калі ў мінулым месяцы літаратурныя часопісы ўсё больш сумавалі па леце ды па ўласцівых яму прыродных прыкметах, то з надыходам восені ў прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі з'явілася іншая нагода для суму... Расстаючыся з цёплым і зелянінай, праводзячы апошнія цёплыя праменьчыкі, чалавек нібыта губляе і частку ўласнай жыццёвай энергіі. Напэўна, якраз па гэтай прычыне вераснем так моцна працяўляе сябе пачуццё настальгіі. Вось і для аўтараў «Маладосці» наспеў час пасумаваць па былых дзеньках, былым спрыце... Урэшце, проста пасумаваць...

Добра, адкінем жарты ўбок! Калі сур'ёзна, дык маладыя таксама ой як любяць памаркоціцца і, паверце, ніколі не праімаюць такую магчымасць. Тым больш што гаворка цяпер пра пачуццё своеасаблівае — светлы сум, спадарожнік настальгіі. Вераснёўская «Маладосць» наскрозь прасякнута адпаведным настроем.

Настальгія альбо туга (у брылёўскім разуменні) супраджаюць амаль кожны празаічны тэкст (ды і некаторыя паэтычныя таксама): ад філасофскага апавядання Ганны Навасельцавай «Міф пра ўладара марскога», якім адкрываецца нумар, да перакладнага твора «Лайф-звер» кітаёнка Ван Чжаньхэй, які завяршае літаратурную частку часопіса.

Нумар пачынаецца згаданым ужо апавяданнем Ганны Навасельцавай «Міф пра ўладара марскога». У ім неназваны Адысей (адсутнасць уласных імёнаў павінна, відаць, засведчыць універсальнасць апаведу), які апанаваны нястрымнай настальгіяй, воляю аўтаркі зноўку праробіць увесь свой складаны шлях дадому. Зразумела, сёння няма ніякага сэнсу даслоўна пераказаваць Гамера, таму нашай увазе прапанавана аўтарскае прачытанне класічнага твора. Акцэнтны перастаўлены — хаця хто іх ведае, дзе яны там стаялі

адпачатку, — і ў выніку Адысей наўпрост атаясамліваецца з Пасейдонам, між іншым, сваім заклятым ворагам...

Такія пісьменніцкія практыкаванні могуць зацягнуць, але, пагадзіцеся, замах усё ж занадта вялікі. Адным толькі выкарыстаннем адваротнага парадку слоў і сінтаксічнага паралелізму тут, канешне, не абысціся. Настальгічны пафас уласцівы таксама і наступнай прозе ў нумары — мініяцюрам Сафіі Ворсы. «Кіламетры думак» — гэта нататкі-ўспаміны юнай пісьменніцы аб вандроўках аўтастопам. Патэтызм твораў Ворсы ўсё яшчэ глядзіцца значна лепш, чым экзерсісы многіх «дарослых» аўтараў: «А я сяджу, гляджу на вогненныя горы, запальваю цыгарэту і разумею, што няма нічога важнейшага ў свеце. І наогул няма нічога. Толькі горы, магор унізе, цыгарэта, я і Назар, які спіць»

У рамана «Чорны бусел», пачатак якога друкаваўся ў мінулым

нумары «Маладосці», Алесь Кажадуб працягвае гісторыю маладога савецкага хлопца, барца і фалькларыста. Месцамі празмерная маскуліннасць ураўнаважваецца бойкім і складным стылем, які адпавядае стрыманаму характару галоўнага героя. Напісана жорстка, бадзёра, бескампрамісна: «І вось

я павазіў носам па дыване нейкага навічка, перакінуўся словам з Уладзімірам Іванавічам...» Далей настальгічную эстафету прымае Адам Глобус, які ў кароткіх замалёўках успамінае свайго тату — пісьменніка Вячаслава Адамчыка.

Далікатна абмінаем паэзію, бо, шчыра кажучы, яе тут як кот наплакаў, і перабіраем да часткі нелітаратурнай (амаль). На старонцы перакладаў гэтым разам — проза з Паднябнай, а на гістарычнай — выбраныя лісты бібліяграфа Юліі Бібілы да паэтэсы Зоські Верас. Рубрыка мастацтва прапануе інтэрв'ю з беларускімі скульптарамі Васіліем Цімашовым і Палінай Піраговай. На крытыцы — матэрыял Юліі Алейчанкі аб кнізе «Зніч ваўкалака» Валерыя Гапеева, на якую, дарэчы, у «ЛіМе» таксама выходзіла рэцэнзія. Прыемна бачыць, што меркаванні двух аўтараў у чымсьці супадаюць.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

3 фактамі ў руках

Зоя Траццяк — вядомая даследчыца літаратуры. Дацэнт Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта, знаўца англійскай мовы не адзін год займаецца вывучэннем амерыканскай літаратуры. А яшчэ З. Траццяк распрацоўвае такія запатрабаваны кірунак у філалогіі, як параўнальнае вывучэнне нацыянальных мастацкіх традыцый. Кандыдацкая дысертацыя даследчыцы была прысвечана супастаўленню творчасці Максіма Гарэцкага і Эрнеста Хемінгуэя. Па выніках гэтай працы ў 2015 годзе выйшла манаграфія, якая называлася «Паэтыка амерыканскай і беларускай прозы пра Першую сусветную вайну (на прыкладзе творчасці Э. Хемінгуэя і М. Гарэцкага)».

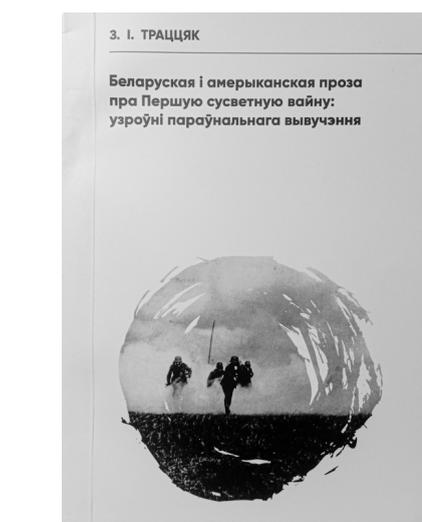
І вось новае выданне кампаратыўнага характару, якое пабачыла свет у Полацку (Траццяк, З. Беларуская і амерыканская проза пра Першую сусветную вайну: узроўні параўнальнага аналізу / З. Траццяк. — Наваполацк: Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2021. — 320 с.). Даследчыца кардынальна пашырыла і паглыбіла маштабы супастаўлення беларускай і амерыканскай прозы на тэму Першай сусветнай (за мяжой яе яшчэ называюць Вялікай, або Забытай вайной). Сапраўды, здаецца, вельмі даўно яна адгрымела, ды і Другая сусветная закасавала згадкі пра папярэднюю. Аднак праз стагоддзе, што прамінула пасля глабальнага перайначвання свету ў 1914—1918 гг., далёка не ўсе з тых падзей асэнсаваны даследчыкамі-нашчадкамі.

У новай манаграфіі Зоя Траццяк «з фактамі ў руках» упершыню скасавала стэрэатыпы аб тым, што нібыта ні беларускія, ні амерыканскія пісьменнікі не адлюстравалі падзеі Першай сусветнай вайны гэтаксама глыбока і яскрава, як зрабілі тое прадстаўнікі заходніх еўрапейскіх краін з так званага «страчанага пакалення».

Паколькі гэтым разам манаграфія адлюстроўвае матэрыялы доктарскай дысертацыі, якую падрыхтавала даследчыца, то аналіз беларускай і амерыканскай прозы пра Першую сусветную праведзе-

ны з максімальнай грунтоўнасцю. Даследаванне абапіраецца на вялікую падрыхтоўчую працу па вывучэнні творчасці С. Баранавых, В. Быкава, З. Бядулі, А. Гародні, Ц. Гартнага, М. Гарэцкага, У. Гніламёдава, Л. Дайнекі, Г. Далідовіча, М. Зарэцкага, В. Кармазава, Я. Коласа, М. Машары, І. Навуменкі, І. Пташнікава, І. Шамякіна, К. Чорнага, І. Чыгрынава, А. Якімовіча, Т. Бойда, Дж. Дос Пасаса, Э. Э. Камінгса, У. Кэзэр, Л. Столінгса, Д. Трамба, Э. Уортан, У. Фолкнера, Э. Хемінгуэя і інш. Актualізаваны ўсе значныя творы (у асноўным у жанры рамана або аповесці, канцэптуальна судаснага з раманам) з абедзвюх літаратур, дзе яскрава прысутнічае названая вышэй тэма. Усяго ж матэрыялам даследавання сталі 148 тэкстаў і нават больш — з улікам фрагментаў эпістальнай спадчыны, салдацкага і бежанскага наратыву, дзённікаў і ўспамінаў удзельнікаў той вайны. Такая база для карэлятыўнага раскрыцця тэмы Першай сусветнай вайны карыстанна ў літаратуразнаўстве і Беларусі, і ЗША ўпершыню.

Зоя Траццяк правяла сваё кампаратыўнае даследаванне з абавязковай навуковай карэктнасцю і пераканаўчасцю. Найперш як зыходны яна адзначыла вядомы факт: беларуская і амерыканская літаратура прадстаўляюць не толькі розныя нацыянальна-культурныя рэгіёны, але і розныя алгарытмы гістарычнага

развіцця. Даследчыца падкрэсліла, што ў ЗША адно, асобнае пакаленне зазвычай удзельнічала ў падзеях толькі адной маштабнай вайны, а ў Беларусі на лёс аднаго пакалення часта прыпадала па некалькі лакальных і глабальных узброеных канфліктаў, прычым большасць з іх праходзіла на сваёй зямлі.

Ёсць і яшчэ адна адметная заканамернасць, якую даследчыца вылучыла на першы план. Гэта той факт, што ваенная тэматыка ў айчынай культуры часцей, чым у замежных, не замыкаецца выключна на баявых дзеяннях. Беларускія пісьменнікі адлюстравалі яшчэ і вымушанае знаходжанне цывільнага чалавека поруч з фронтам, яго датычнасць да розных перыпетый франтавога часу, раскрылі наканаванасць і драму бежанства. У цэлым уся проза пра Першую сусветную закранае найбольш актуальныя экзістэнцыяльныя праблемы, якія абвастраліся ў экстрэмальнай сітуацыі, калі чалавек знаходзіўся на мяжы быцця і нябыту. Аналізуючы частую

ўключанасць ваеннай тэмы ў беларускую літаратуру, у тым ліку ў творы з самым розным зместам, З. Траццяк фармулюе гэта як праяву спецыфічнай *інклюдзіўнасці*. Даследчыца таксама абгрунтоўвае новую канцэпцыю разумення *вайны* як *навалы-кантынума* ў беларускай прозе: пісьменнікі паказалі, што беларусы ўспрымалі і Першую сусветную, і наступныя войны менавіта як чараду бедстваў, паміж якімі выдаваліся даволі нетрывалыя перапынкі. Гэтую думку падцвярджае скрупулёзна і глыбокі аналіз мастацкіх тэкстаў са зваротам да падзей 1914—1918 гг., праведзены Зояй Траццяк.

У амерыканскіх тэкстах пра Першую сусветную, як і ў беларускіх, даследчыца вылучыла цэлы шэраг лакальных матываў: *вяртаньня, страчанага дзяцінства, вайны-авантуры, ініцыяцыі, вайны-працы, вайны-бойні, гвалту, марнатраўства, беззаконня, рабаўніцтва, вайны-снення, трызнення, псіхалагічнай траўмы, хваробы, вар'яцтва, абсурду, «смеху скрозь слёзы», вайны-памылкі, вайны-стыхіі, шалёнага руху, бадзяння, блукання па пакутах, вайны-трыгера* і інш. Гэтыя матывы вылучаны пры аналізе пэўных структурных узроўняў у тэкставых масівах, што робіць карэктным суднясенне адрозных культурных кодаў. У выніку ў манаграфіі пераканаўча прадэманстраваны ў нечым аналагічныя, але і цалкам спецыфічныя мастацкія вобразы рэчаіснасці, якія былі народжаны Першай сусветнай вайной у прозе беларусаў і амерыканцаў.

Няма сумнення, што новая манаграфія Зоі Траццяк з'яўляецца вартым працягам найлепшых традыцый беларускага культурна-гістарычнага і кампаратыўнага літаратуразнаўства, а яе матэрыялы будуць запатрабаваны ў сучасным навуковым і культурным жыцці.

Наталля ЯКАВЕНКА

Феномен асобы і выдавецтва

У нашай краіне добра ведаюць прыватнае кніжнае выдавецтва «Чатыры чвэрці», якое заснавала Ліліяна Анцух. Сярод многіх цікавых выданняў, падрыхтаваных калектывам, — і творчы праект «Асоба і час».

Раней у гэтай серыі пабачылі свет кнігі, прысвечаныя дзеячам культуры, літаратуры, асветніцтва. Былі выдадзены зборнікі, якія раскажваюць пра Анатоля Аўруціна, Сяргея Галаўко, Міколу Макарацова, Міхася Пазнякова, Алеся Савіцкага, Навума Гальпяровіча, Уладзіміра Гніламёдава, Васіля Макаравіча, Міхася Дрынеўскага, Янку Сіпакова, Юлію Чурко.

Толькі што друкарскі варштат падарыў чытачу яшчэ адну кнігу серыі «Асоба і час» — «Ліліяна Анцух: «Не лічыць крокі свае...»: артыкулы, эсэ, інтэрв'ю, вершы».

Як нарадзілася гэта кніга, раскажае сама гераіня, а ў некаторых тэкстах — і аўтар, інтэрв'юер, суразмоўца многіх журналістаў, пісьменнікаў, якіх прыцягнуў феномен выдавецтва «Чатыры чвэрці» і генератара гэтай культурніцкай з'явы ў сучаснай беларускай культуры: «Дарагі чытач, знаёмы і незнаёмы! Прызнаюся Вам, ідэя выдаць гэтую кнігу, відаць, засталася б толькі ў думках, калі б не дадзенае шмат гадоў таму абяцанне. Прагучала яно ў 2003 годзе з нагоды

святавання 10-годдзя выдавецтва «Чатыры чвэрці» ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі, што знаходзіцца на Музычным завулку ў Мінску. Тады кожны з прысутных атрымаў у падарунак невялічкую, падрыхтаваную менавіта да гэтага мерапрыемства кнігу са шматоб'яцальнай назвай «О Вас, или Черновик будущей книги». У прадмове я напісала, што «Черновик» абавязкова стане грунтоўнай кнігай.

Але ў мітусні дзён час прабегае непрыкметна, і ўжо нават адсвяткавана 25-годдзе выдавецтва. Каб стрымаць слова, вымушана была паміж іншымі спавамі ўзяцца за працу над кнігай. Раздумваючы, якой ёй быць, вырашыла скласці структуру такім чынам, каб разам са шматлікімі фотаздымкамі ў яе ўвайшлі і мае апублікаваныя ў перыядычных выданнях артыкулы, матэрыялы, што былі напісаны для розных выданняў. Адабрала таксама найбольш цікавыя інтэрв'ю, што бралі журналісты.

Скажу шчыра, перачытваючы старых артыкулаў было заняткам вельмі захапляльным — быццам зноў праходзіла па жыцці і... паступова складалася першая частка кнігі. У другой — крыху распавяла пра асабісты лёс».

Выдавецтва існуе з 1993 года. За гэты час да чытача прыйшлі дзясяткі, сотні выданняў, якія ўсе разам ствараюць партрэт сучаснай беларускай культуры,

сучаснай беларускай літаратуры. Многія кнігіносяць такі выразны характар, што не ўзнікае ніякіх сумненняў: яны павінны былі з'явіцца менавіта ў выдавецтве «Чатыры чвэрці». У асобе кіраўніка Ліліяны Анцух пісьменнікі, даследчыкі, аўтары бачаць лідара, здольнага заўважыць самыя каштоўныя ініцыятывы, вартыя шырокай увагі. Невыпадкова сваімі развагамі пра выдавецтва і Ліліяну Анцух дзеляцца вядомыя ў краіне асобы: Юлія Чурко, Навум Гальпяровіч, Мікалай Чаргінец, Іван Міско, Генадзь Пашкоў, Леанід Дранько-Майсюк...

Выданне багата ілюстравана, што таксама прыцягвае ўвагу. А мне ў падрабязным выкладанні лёсу асобы Л. Анцух у кніжнай справе бачыцца і наступная акалічнасць. Праз выданне, якое ўжо прыйшло да чытача, вылучаецца яшчэ адзін важкі клопат — варты пісаць, складаць гісторыю беларускага кнігавыдання. Навошта пакідаць гэтую справу на заўтрашні дзень? Статыстыка па колькасці кніг, якія штогод выдаюцца ў Беларусі, высокія адзнакі беларускім выданням на конкурсе «Мастацтва кнігі Садружнасці Незалежных Дзяржаў», новыя тэндэнцыі ў кнігавыданні, надзвычай цікавыя, багатыя на ўдзельнікаў міжнародныя выстаўкі, якія штогод ладзяцца ў Мінску, іншыя праявы ў кнігавыдавецкай галіне, гандлі — яскравае сведчанне таго, што варты пісаць гісторыю, занатоўваць для нашчадкаў сучаснасць у звязку з Яе Вялікасцю Кнігай. Выдавецтва «Чатыры чвэрці» — асобны вялікі Востраў у гэтай прасторы, які мае сваю гісторыю. Будзем верыць, што яна будзе занатоўвацца і надалей.

Раман СЭРВАЧ

Ігар ПРАКАПОВІЧ

* * *

Стаяла біблейскае лета.
Па небе, што сонцам сагрэта,
Павольна плылі аблачынкі.
На вузкай вясковай сцяжыныцы
Бабулька сівая сядзела,
На неба самотна глядзела,
Як быццам кагосьці чакала
І ціхенька-ціха шаптала:
«Дай, Божа, спакою ў свеце...
Хай будуць шчаслівыя дзеці...
Хай цешуцца сонцам і небам...
Хай будуць і з бульбай, і з хлебам...
І хай жа з далёкага краю
Дарогу дамоў адшукаюць».

Бо ёсць яшчэ ў вёсцы хацінка,
Куды не ўтравела сцяжынка...»

* * *

Жнівень свой век дажывае:
Плача і плача дажджом.
Вецер за мутным акном
Сумную песню спявае.
Жнівень свой век дажывае...

Ранак паўзе туманамі,
Лузжыны стынню блішчаць.
У вышыні між дажджамі
Птушкі ў вырай ляцяць.
Ранак паўзе туманамі...

Смутныя дні нас чакаюць:
І маразы, і снягі.
Белыя гурбы адчаю,
Доўгія ночы тугі.
Смутныя дні нас чакаюць...

Дзесьці ў дажджах нашы зоркі,
Дзесьці ў тумане агні.
Круцяцца нібы вавёркі
Колазваротныя дні
Дзесьці ў дажджах нашы зоркі.

Жнівень надзеі не мае:
Плача і плача дажджом.
Шчыльны туман ахінае
Мокры пейзаж за акном.
Жнівень надзеі не мае...

* * *

Наплывае чароўная восень...
Ні трывогі, ні болю, ні суму.
Дзень кранае напярэтыя струны
Ды лагодна іграе, іграе.
Рэха песню далёка разносіць
Над іржышчам,
Над садам здзічэлым,
Ля пустой і пакінутай хаты,
Дзе ўжо позна шукаць вінаватых...
І далей
Каля лесу,
Ля рэчкі,
Дзе туманы, нібыта авечкі,
Чарадою брыдуць у змярканне.
Зноў душу напаўняе чаканне
Незвычайнага нечага...
Свечкі
Дзіўным ззяннем з нябёсаў ліюцца,

шаптала неба, выдыхала неба,
калі сама забыла памаліцца?
Дзе мой паэт, чые мне б словы — сэнсам,
былі б мне вечнасцю, пераразали б вены,
каб я адчула, што такое вечнасць,
каб не баялася сваёй я смерці?
Дзе той, — чые табе чытала б вершы,
каб ты мае — нарэшыце зразумела?

* * *

Праз боль прадзіраецца сонца —
трэба рабіць сваю працу:
камусьці захочацца волі,
камусьці захочацца ішчасця,
камусьці яно будзе знакам,
камусьці — назвай для песні,
каму — зарыфмуецца ў вершы,
камусьці яно будзе сэнсам...
Сонца цягнецца ў небе:
ці небу, ці сонцу балюча.

* * *

Ціша спынілася.
Пазутарыць бы, а мы маўчым.
У недарэчным дажджы
выльюцца нашыя сны.
Снег размякчы іх будзе сніць.

* * *

Я гавару. Глядзі і слухай.
У словах сэнс, а ў рухах гукі.
Пра што хацела, — скажучь рукі.
Паслухай цішыню, паслухай.
Ты слухаеш сябе — і глухнеш.
Табе рвуць перапонку гукі,
табе рвуць перапонку шэпты,
табе рвуць перапонку песні.
Дзяруць твой слых чужыя вершы.
Чужыя словы ты пазмешваў.
Я гавару па-беларуску.
Я гавару, — а ты не чуеш.

* * *

Словы ляцяць на вецер, куляюцца ў полі.
І рвецца на травах вецер.
І гукі паўсюль разлятаюцца.
Гукі страчаюцца — і нараджаюцца
словы.
А крыкнеш — зноў разбіваюцца.

Цені хутка растуць да ўсходу.
На шыкоўнай палітры прыроды
Фарбы новым адценнем кладуцца...

* * *

У жніўня вочы затуманены
І белы смутак у вачах,
Бо дні прыгожыя прапалены
Зжаўцелай фарбах на лістах.

І сэрцу крыху сумна робіцца,
Бо час ідзе, ідуць гады.
Вось хутка гэты месяц скончыцца
І зноў прыціснуць халады.

Пад небам у палях заснежаных
Душэўны адаб'ецца цень,
Сляды на снезе — раны-плешыны,
Будуць чарнеці і ўноч, і ўдзень.

І за прасторамі сумётнымі
Ні слоў, ні з'яў не адшукаць.
Мы будзем шэрымі, самотнымі
У невядомасці блукаць.

А ў час, як з'явіцца праталіны,
Забудзем у вясенніх днях,
Што ў жніўня вочы затуманены
І белы смутак у вачах...

* * *

Як за садам зара дагарэла,
Прытулілася цела да цела.

У пакоі зрабілася ціха —
Тыя целы баяліся дыхаць.

А як раніцай сонца заззяла,
То з пасцелі жанчына ўстала.

Да акна падляцела на крылах
І ў вечнасць яго расчыніла.

* * *

Дождж вар'ятам брыдзе па зямлі.
Стукае ў вокны: гуляе.
Ценямі ды шамаценнем пужае.
Плача, смяецца, скуголіць...
Хворы ды вольны, — бесперастанку
спявае сваю калыханку.

* * *

Не табе пішу, не сабе,
не аранжаваму медзяку,
што цягнік за сабою
у нейкі там рай пацягнуў.
Не пішу. Не прыходжу
у стомленым згорбленым сне.
На мяне глядзіць ноч
з лютэрка і плача:
пішу не табе.

* * *

Я хачу быць тваімі шнарамі вечнымі.
Верыла поўня: песнямі грэшнымі
выльееш за неба — і глеба даруе.
Мяне ад кахання ніхто не ўратауе.
Будзь на далонях лініямі.

Даланямі пагладзіла грудзі...
«Ці сыноч ці дачушачка будзе?»

У запарку

Анёл з падрэзанымі крыламі
Жыве ў клетцы запарку
З усімі іншымі бяскрылымі,
Што хочучь толькі чарку-шварку.
І тыя жыхары наземныя
Публічным лёсам задаволены.
Яны ў пакоры дужа верныя,
Таму накормлены, напоены.
Ім сны ўзнёслыя цудоўныя
З мінулых дзён не прыгадоўца —
Такая доля невымоўная
Чакае тых, што адракаюцца
Паветра свежага і чыстага,
Лясоў, дзе рэха адгукалася...
Цяпер прастора шкла празрыстага
Ад волі даўняй захавалася.

...Яны ядуць, глядзяць, маўчаць
Ім волю людзі адабралі.
...Мы да таго дайшлі, што сталі
Анёлам крылы падрэзаць...

* * *

То яркае сонца, то неба бяздонне,
А то дажджы і туман,
А мы брыдзем праз праблем сутонне,
Праз здраду, смех і падман.

Мільгаюць ночы, і дні імчацца,
Вірацца людзі ў віхуры спраў.
Як цяжка гэта — не адравацца
Ад тых мясцін, дзе жыццё пачаў.

І быць сваім у сваім народзе,
І слова матчына ў вуснах мець,
За родны край пры любой нагодзе
Змагацца, мучыцца і цягнуць...

Загінулі
мы адно ў адным.
Я — попел і дым.
Я — цені і туман.
Цемру кахай.

* * *

Мне сонца казала ісці за табой,
за воляй, за песняй, за светлай вадой,
за снамі, што — праўда ці не.
Ты гэта чакаў і ты верыў мне.
Рвалася я ад самой сябе,
каб стаць такою, як ты хацеў,
ды сонца, што згарала штодзень,
не забірала мой цені.

* * *

Туман. Дыміць.
Маню мяккаю
ахутае, спытае піць.
Падам.
Пад дах
туман спаўзе,
падзякуе
туманна мне.

Вольга ГРЫНЬ

* * *

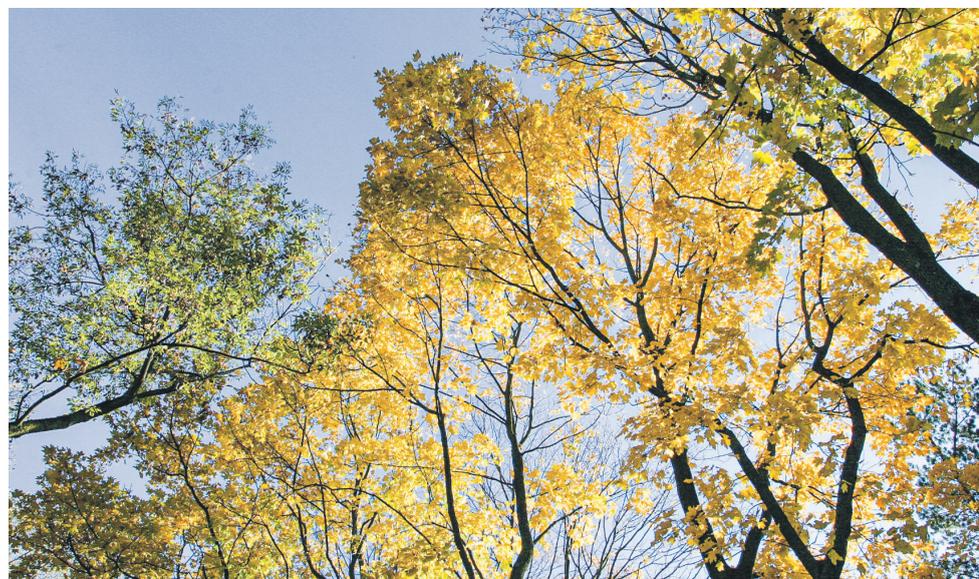
У вясновай няўтульнай шэрасці —
голад лесу і холад памяці.
Думкі знікнуць, і зоры з'явіцца
з вастраносым бязродным месяцам.
Што не змесціцца ў сэрцы стомленым —
стане ветрам, дажджом, навальніцаю,
і дарога для праўды адкрыецца,
і для песні — забытай, прытоенай...
Правядзі мяне, шлях, не аддай мяне
ні тузе, ні адчаю, ні гору.
Верай ведаю: шэрасць хутчэй міне,
як сагрэе спакой прастору.

* * *

Узбудзіць бы словы, распаліць
да нервовага, як споведзь, болю.
З разарваным горлам лёгка жыць,
бо спяваць пра сон не зможаеш болей.
Бо спяваць на поўні ясны сум —
то не значыць адчуваць патолу.
Я забіты, я не існую,
я пад поўняй дзікі, босы, голы.
Голем ты накрый мой спалены парог.
Спаць я спрабаваў. Не змог.

* * *

Дзе мой паэт, распяты, абыганы?
Дзе той, чые мне б вершы за малітвы

Фота Кастуся Дробава.

Раіса ДЗЕЙКУН

Хімерады

— Гэта што за *хімерады* мне такія? — насупіўшы бровы, грозна пытаўся бацька або маці некага з нас — пяцярых нашчадкаў, калі мы, бывала, празмерна сваволілі, вярэдзілі ці прыдумвалі (па іх разуменні) несусветнае глупства.

Напрыклад, калі старэйшая сястра пасля заканчэння сярэдняй школы сабралася завербавацца на Данбас, а старэйшы з трох братоў памянў свой стары гармонік на яшчэ старэйшы акардэон, або калі сярэдні брат падрабіў-падставіў у дзённіку прыпіс класнай настаўніцы замест «На ўроках вёў сябе дрэнна» на «нядрэнна».

Запомніўся і эпізод з малодшым з братоў, калі ён, схадзіўшы ў школу першы раз у першы клас, назаўтра не хацеў уставаць і ісці туды зноў, заявіўшы бацькам: «Я ўчоры хадзіў — хопіць з мяне!» А яшчэ калі я, малая, захварэўшы, не хацела глытаць «лякарства» — лыжку ненавіснага рыбінага тлушчу.

Вось усё гэта і называлася адным словам — *хімерады*.

За некалькі дзесяцігоддзяў удалечыні ад свайго роднага кутка я забыла гэтае слова і некаторыя іншыя. Такія ж незвычайныя, каларытныя, своеасаблівыя, мілагучныя, п'явучыя, красамоўныя... Ні на якія іншыя не падобныя. Нідзе, апроча маёй Беларусі, не пачутыя.

Дык ці дзіва? Трынаццаць гадоў размаўляла і пісала на рускай, дваццаць — на ўкраінскай. Карыстацца роднаю даводзілася зрэдку, у асноўным калі прыязджала ў водпуск да родных.

І вось я дома, у Беларусі!

Цяпер ці іду, ці еду ў грамадскім транспарце, прыслушаюся да размоў сваіх дарагіх сэрцу землякоў. Разам з імі ўспамінаю родную мову, родныя выразы і словы, а з імі — сваіх бацькоў, суседзяў, настаўнікаў, аднавяскоўцаў...

Прыгарадны аўтобус Бабовічы — Гомель спыніўся на прыпынку Сасноўка. Пасажыры адзін за адным заходзілі ў салон, беручы білеты ў кіроўцы. Была сярод іх і бабуля гадкоў сямідзесяці з дзяўчынкай-падлеткам папераду і дзвюма важкімі пярэстымі сумкамі ў руках. Узяўшы ў кіроўцы адзін білет, бабуля пачала павольна рухацца бліжэй да цэнтры салона. Хтосьці з пасажыраў саступіў ёй сваё месца каля акна. Але старая не села, а падштурхнула туды дзяўчынку. Тая, уладкаваўшыся, спакойна ўткнулася носам у акно, нават не падумаўшы прапаўнаваць старой месца або дапамагчы падцягнуць сабе пад ногі важную паклажу. Бабуля дзе сама, а дзе з дапамогай адной з пасажыраў пазасоўвала клункі дзяўчыны пад ногі, а потым дзвюма рукамі ўхапілася за парэнчы. Каля яе прыстроіліся баба, відаць, яе аднавяскоўкі, якія былі больш маладога веку. Усе сядзячыя месцы былі заняты, і разам з жанчынамі на праходзе стаяла чалавек дваццаць. Аўтобус крануўся з месца, жанчыны, перакінуўшыся словам-другім, пачалі больш дэталёвую размову.

— Куды ета ты выбралася, Сцяпанаўна, з такою важнаю паклажай, я ледзь з месца тваю сумку скранула, — пачала гамонку адна з іх. — Можна, на курорты якія з унукай наладзілася? А бульбу хоць выкапала?

— Якія табе курорты? Удумала? Гэта ж дочка пазваніла ды папрасіла Анечку да школы падвезці, сама яна не ўпраўляецца — на рабоце з ранку да вечара.

Пра родную мову і не толькі

Мініяцоры

Заадно запрапанавала бялізну сабраць, каб у машыны перапраць, ванну абяцала прыгатаваць мне выкупацца. А я падумала, што бялізну і сама яшчэ пры сіле выпраць, на копанцы выпаласкаць, на свежым паветры высушыць. Што мне яе на тым балконе гнюсіць! Потым немаведама чым тхне бялізна, гарру нейкай нясе ад яе, здыхацца няможна. Я вась замест шмацця свайго вырашыла бульбачкі лепш ёй завезці.

— А як яна ў цябе мінулы год урадзіла трохі ці не? — пацікавілася другая спада-рожніца.

— Ой, не кажыце, бабы, — на заглядзенне! Я ж той восенню засцяліла свой агарод перапрэўшым перагноем. Мужыкі з фермы-кашары прывезлі воз. Вясной, пасля Благавешчання, пасадзіла сваю бульбачку. Дык яна як папёрла, нібы на дражджах тых. Я толькі хадзіла ды паглядвала на яе, любавалася. Яна ў мяне двух гатункаў: адзін новы, «скарб»

дожджык капне, гляджу — зноў блішчыць етая праклятая «п'яніца»-амерыканка. Унадзілася, і хоць ты ёй што рабі, хай ёй трасца!..

Дзевачка-красуня

Жанчыны так захапіліся «бульбяной» размовай, што і не прыкмецілі, як аўтобус пад'ехаў да горада і спыніўся непадалёку ад прыпынка Сонечная. У пярэднія дзверы ўвайшлі дзве маладыя жанчыны-кантралёры ў спецыяльных адпаведнымі надпісамі.

— Добры дзень, паважаныя пасажыры! — звярнулася-прывіталася адна з іх. — Падрыхтуйце, калі ласка, для праверкі свае праязныя білеты, на лініі працуе кантрольная служба аблаўтатранса.

Пасажыры заварушыліся: хто ў кішэню, хто ў сумку, хто ў кашалёк — палезлі па білеты. Праверыўшы яго ў бабулі Сцяпанаўны, адна з кантралёраў запытала:

Фота Кастуся Дробова.

назваецца, а другі стары — «кіеўскі світанак». Пасля Спасу пачала капаць. Даражэнькія мае, «скарб» па кулаку вырас, па дзесяць-дванаццаць бульбін пад кожным калівам. На насенне цяжка выбраць было. Першы дзень так захапілася-захапілася з яго капаннем, што не прыкмеціла, як звечарэла і дзе абеду засталася. Гэты «скарб» вельмі лёгка, бабы. Дранікі з яго жоўценькія, як сонейкі — адно аб'ядзенне! А «кіеўскі світанак» — гэтаму гатунку столькі гадкоў, як і мне, але я яго ні за што не звяду! Смачная вельмі, сопка, разварыстая, рассыпаецца ўся. Я яе залюбки магу есці нісчымною. Дык вось і падумала, пакуль дачка выберацца да мяне на аўто, дык я ж усё роўна еду, не пешкі іду, як колісь хадзілі, дык чаго з пустымі сумкамі ехаць-швэндацца? Куды ета гадзіцца? Вось і ўзяла трохі «скарбу» — на дранікі, «світанку» — на салонікі.

— А я трохі маху дала сёлета з бульбай. Сын тэлефануе: мама, ты хоць каларадаў не траві сама, я ў выхадныя прыеду і травану, «танрэк» ўжо купіў. Прыехаў. Травануў. Думаю: ну тыдняў два анігадкі буду сабе з жукамі. Калі глянула праз адзін — людзячкі, светы мае! Некаторыя калівы ружовыя ад жукоў, а кусточки, што былі меншанькія, слабенькія — зусім голыя стаяць, адны цырбалачкі тырчаць. Відаць, той «танрэк» прасрочаны быў, не падзейнічаў, — з жалем і распаччу працягнула размову другая аднавяскоўка. — Так што ў мяне сёлета бульба нікудышня.

— А я ўсё лещэчка прасядзела на агародзе, — падхапіла размову першая суразмоўніца. — Агарод у мяне нізкаваты, чарназёмісты, не паспею прапалоць,

— А гэта чыя дзевачка-красуня?

— Гэта мая ўнучка! — з гонарам, весела і бадзёра адказала тая і тут жа прадоўжыла: — Ёй білет не паложаны, ёй яшчэ сямі гадкоў няма.

Пачуўшы адказ бабулі, «дзевачка-красуня» голасна, звярнуўшы на сябе ўвагу ўсяго аўтобуса, запярэчыла:

— Бабуля, як табе не сорамна, я ўжо ў трэці клас перайшла!

Бабуля на міг аслупяnela і анямела, але, схамянуўшыся, злёгка ўсміхнулася і пачала паспешліва выбачацца-выкручвацца:

— А мае вы дзетачкі, а мае вы харошыя, выбачайце мяне старую, дурную, прышалепкаваю — скляроз у мяне, пераблытала я ўнучак сваіх — гата ж большанькая мая, а меншанькая — той сямі яшчэ няма, дома засталася.

Ад пачутага аднавяскоўкі Сцяпанаўны толькі запытальна пераглянуліся.

— Ты, што бабуля, ачумела, ці што? — зноў абурана закрычала ўнучка на ўвесь аўтобус. — У мяне ж няма ніякай сястрычкі — ні меншанькай, ні большанькай!

Аўтобус затросся ад смеху пасажыраў, якія бачылі і чулі дыялог кантралёра з бабуляй і яе ўнучкай. А Сцяпанаўна, прыкрыўшы рукой запалы рот, моўчкі і вінавата паглядвала то на ўнучку, то на жанчыну-кантралёра.

— Нічога сабе выкрутасы! Пяць гадоў працую на лініі, але такія *хімерады* сустракаю першы раз. Вы, бабуля, сапраўдная вынаходніца! Як яшчэ раз трапіце на мяне без білетаў для сваіх унучак, будзеце несці адказнасць за безбілетны праезд і хлусню, — робячы строга выгляд, ледзь стрымліваючыся, каб не засмяцца, заявіла кантралёрка.

— Не вынаходніца, а злосная безбілетніца! На выгляд бабка як бабка, а бачыш ты на яе — хлусіць і ні адным вокам не сваямі *хімерадзі* ў такі прасак, цяпер стаяла як вады ў рот набраўшы. Па яе зморшкаватай шчаце — спачатку па адной, а потым — па другой — раптам праляглі мокрыя сцяжынкы-ручайкі, якія пакаціліся ўніз і пачалі знікаць дзесьці ў вузле пад барадой трохі палінялай хусткі-падвядзёнкі. Побач з ёй, таксама ніякавата пачуваючы сябе, стаялі моўчкі яе аднавяскоўкі.

Да гэтага вясёлая і заўзятая шчабатушка бабуля Сцяпанаўна, папайшы са сваямі *хімерадзі* ў такі прасак, цяпер стаяла як вады ў рот набраўшы. Па яе зморшкаватай шчаце — спачатку па адной, а потым — па другой — раптам праляглі мокрыя сцяжынкы-ручайкі, якія пакаціліся ўніз і пачалі знікаць дзесьці ў вузле пад барадой трохі палінялай хусткі-падвядзёнкі. Побач з ёй, таксама ніякавата пачуваючы сябе, стаялі моўчкі яе аднавяскоўкі.

Унучка-красуня тым часам, ганарліва і пераможна ўсміхаючыся, штосьці пісала-выводзіла сваім указальным пальчыкам па запацелым шкле аўтобуса.

У аўтобусе стаяла цішыня.

Загураста

У маёй свядомасці гэтае слова, якога я ні ў адным слоўніку пакуль яшчэ не знайшла, засела ў галаве з дзяцінства. Яго добра ведаюць мае сястры і браты, а з нашых аповедаў — дзеці і дзеці нашых дзяцей.

На нашай вуліцы за пераездам жыла Вольга Белая. З мужам Змітром і сынам Васем. Па-вулічнаму яна звалася Змітрыхай.

Была яна, як казалі на яе наша маці, вялікая гарапашніца. Колькі яе ведала, пакуль не з'ехала з дамоўкі, столькі і бачыла суседку за працай. Акрамя цяжкай работы на торфаперагрузцы (была такая на нашай станцыі), дома ў яе таксама клопату было цераз край: карова, свінні, куры. А яшчэ чалавек, які быў сапраўдны абібок, і сыноч Вася, у якога, як кажучы, рукі таксама раслі не з таго месца. Так што і ўся работа па дамашняй гаспадарцы была на той маладзіцы.

— Нямашака калі, — быў у яе адзін адказ, калі хто з суседак прапаноўваў той Вользе прысесці разам з імі на лавачцы або запрашаў у клуб на індыйскае кіно. Якое там кіно? Нават сесці за стол ды нармальна паесці яна не садзілася, а прысаджвалася на краёчак табурэткі.

Вядома, адна яна не паспявала перарабіць усю работу: і ад недахопу часу, і ад стомленасці. Мусіць, па гэтай прычыне ў хаце быў вялікі непарадак. А калі дадаць, што зімой яна трымала (чамусьці) у спальні па некалькі тыдняў нованароджанае цяля, бо ў шчыльным хляве яно магло сканаць ад холаду, дык можна сабе ўявіць, які «парадак» быў.

Але хата хатай, а вось у сенцы зайсці і праз іх у самую хату гэтай маладзіцы патрэбна было яшчэ як умудрыцца. Чаго толькі не было: дзёжкі пустыя і поўныя з мукой для свіней, кашалі, каробкі, цэбры, мяхі з розным дабром, лучына для распалу печы і грубкі... Усё гэта на нашай вуліцы называлася адным словам — *загураста*.

— Сёння прыйшлося да Ганны заходзіць, дык ледзь ногі не паламала — такая *загураста* ў яе сенцах, — гаварыла маці бацьку пасля паходу да суседкі.

— Дзеўкі, прыбярэце бежкі хату ад *загурасты*, бо суседзі ж прыйдуць на вячорку сёння, скажучы, дзве дзеўкі ў хаце і ў хату не ўлезці, — казалі маці мне і старэйшай маёй сястры.

— Прыбіраю, прыбіраю ў хаце, а ад *загурасты* ўсё адно не магу адбіцца, — жалілася суседка суседцы на вуліцы.

Так і засталася ў памяці тое слова, якое і цяпер асацыіруецца ў нас з засмечаннем, непрыбранасцю — *загурастай*, адным словам.

Толькі без эмоцый?

Калі яны нам на карысць і наадварот

Колькі жыве эмоцыя? Практыкі, якія вядуць псіхалагічныя трэнінгі, кажуць: у нармальнай сітуацыі эмоцыя актыўна сябе праяўляе 15—20 хвілін. І ўсё — яна адпрацаваная. Калі мы адчуваем нейкую эмоцыю даўжэй, то пражываем глыбей, больш сіл — душэўных і фізічных — трацім на яе перапрацоўку, і яна ўсё адно можа застацца ў падсвядомасці, нагадваючы пра сябе самым непрадказальным чынам. І што з гэтым рабіць?..

Адказ можна пашукаць у кнізе «Гульня на нервах» (выдавецтва «Дыскус», Мінск, 2020). Чытво з карысцю — гэта калі шукаеш адказы на пытанні з абгрунтаваннем, а яшчэ лепш — з навуковым падыходам. Каб спецыяліст патлумачыў, што да чаго і чаму адбываецца ў жыцці і вакол. Вядома, да прафесіянала можна звярнуцца і наўпрост — па кансультацыю. Але нават самы класны спецыяліст не знойдзе столькі часу, каб дапамагчы паглыбіцца ў тэму дасканала. Гэтым, відаць, тлумачыцца запатрабаванасць навукова-папулярнай літаратуры ў свеце. Такія кнігі, што належачы да катэгорыі нон-фікшн, пішуць вучоныя-фізікі, хімікі, біёлагі, медыкі, псіхологі... На нашым рынку кніжнай прадукцыі сустракаюцца ў асноўным выданні замежных аўтараў. У нас гэта недаацэнены кірунак: няшмат вучоных ды спецыялістаў з Беларусі, якія падзяліліся ведамі з шырокай чытацкай аўдыторыяй праз уласныя кнігі. Адзін з іх — аўтар «Гульні на нервах» Яўген Геншафт, супрацоўнік Віцебскага абласнога клінічнага цэнтру псіхіятрыі і наркалогіі, які валодае не толькі тэарэтычнымі ведамі, але і з'яўляецца ўрачом-практыкам. Ён тлумачыць прыроду чалавечых эмоцый і дапамагае лепш зразумець сябе, а таксама дзеянні іншых людзей у розных сітуацыях.

Чытво не проста з карысцю — бо гэтая кніга можа падказаць, як дапамагчы сабе і іншым пры стрэсавых сітуацыях, лепш знаходзіць выйсце ў складаных жыццёвых абставінах і нават пазбегнуць дэпрэсіі. Глыбіня тлумачэнняў і абазначэнняў аўтара пераконвае: чалавек — самая загадкавая, самая цікавая істота на Зямлі. І ён жа можа быць істотай небяспечнай, прычым не толькі для сябе. Адна і тая ж сітуацыя ў розных людзей здольная выклікаць цалкам супрацьлеглыя эмацыянальныя рэакцыі, у кожнага паўстануць свае перажыванні тых ці іншых падзеяў. Аднак ці заўсёды мы гатовы кантраляваць уласны эмацыянальны стан, ці ўмеем валодаць сабой у складаных абставінах? Ці трэба нам гэтае разуменне ў прынцыпе, ці варта супакоіцца і проста «быць сабой»? Апошні тэзіс Яўген Геншафт лічыць спрэчным і нават небяспечным: такую парадоксальную часта выкарыстоўваюць як спосаб маніпуляцыі чалавекам, каб заставаўся на сваім узроўні і нічога не мяняў у жыцці.

Адна з прычын, чаму людзі часта ствараюць сабе праблемы, на погляд аўтара, заключаецца ў тым, што

нас не вучаць разумець ўласныя эмоцыі. Усё, што звязана з эмацыянальнай сферай, чалавек спасцігае, як правіла, інтуітыўна. Не заўсёды атрымліваецца знайсці аптымальны варыянт і карыстацца эмоцыямі як інструментам у адносінах са светам. Яўген Геншафт прапануе задумацца пра тое, да чаго можа прывесці недаацэнка нашай эмацыянальнасці.

Напрыклад, у зэтэрычных вучэннях праблема здароўя звязваюцца са сферай духоўнай (або эмацыянальнай). Медыцына прызнае існаванне так званых псіхасаматычных захворванняў. Няўменне слухаць свае эмоцыі можа прыводзіць да дэпрэсіі. Некаторыя спецыялісты падтрымліваюць псіхагенную прычыну анкалагічных захворванняў. А няздольнасць кантраляваць свае эмоцыі ў сям'і — прамы шлях вырасці чалавека, які таксама не навучыцца гэта рабіць.

Акрамя таго, вялікая верагоднасць, што ў дзіцяці ўжо ў дарослым жыцці з гэтым будуць праблемы нават больш сур'ёзныя, чым у аднаго з бацькоў. Ды і наша стаўленне да грошай (таксама як і іх страта) эмацыянальнае па прыродзе...

Аўтар сцвярджае, што сучасная навука ведае, дзе эмоцыя зараджаецца, як фарміруецца. Напэўна, людзям было б зручна растлумачыць усё наяўнасцю пэўнага органа, які адказвае за эмоцыю, але такога няма — і зразумела, што ўсё больш складана. Даследчык распавядае пра трыадзіны мозг і раскрывае сутнасць сямі нейраафектыўных сістэм, уласцівых чалавеку, — яны нібыта сем чыстых нот, з якіх могуць быць скампанаваны нашы эмоцыі. І кніга захоўвае музычную структуру, дазваляючы прыслухацца да ўласнай музыкі, якая з гэтых сямі нот складаецца, — у залежнасці ад таго, якая сістэма больш актыўная ў пэўны момант.

Напрыклад, наша сістэма Пошуку актыўна, калі ў навакольным свеце з'яўляецца нешта новае для нас, калі нечакана паўстае штосьці прыемнае, альбо, наадварот, небяспечнае. Сістэма Гнева актыўна, калі адбываецца парушэнне межаў (фізічныя, маральныя, псіхалагічныя), — і мы бачым рэакцыю агрэсіі. А славу інстынкт самазахавання, які ёсць у кожнага з нас, — праява сістэмы Страху. Базавыя страхі — гучныя гукі і боль — ствараюць аснову для навучання чалавека на рэальных сітуацыях. Калі ў чалавека была нейкая траўматычная сітуацыя, звязаная з перажытым страхам, арганізм яе запамінае і адразу ж робіць выснову, што больш гэта не павінна паўтарацца. Ці можна зменшыць уздзеянне страху? У асяроддзі псіхалагаў распаўсюджаная ідэя, што пра цяжкую сітуацыю трэба распавесці ад пачатку да канца

па меншай меры пяць разоў, каб стаўленне да яе змянілася... А калі паглыбіцца ў сэнс слова «адвага» — то гэта якраз здольнасць рухацца нягледзячы на страх. Страх, дарэчы, можа быць уласцівы не толькі асобным людзям, але і народам — напрыклад, страціць сябе.

Для людзей важна захаваць сябе, даць працяг — дзеля гэтага працуе сістэма Страсці. Эвалюцыя ідзе так, каб падтрымліваць максімальную разнастайнасць варыянтаў, і ніколі не ведаеш, які з іх акажацца выйгрышным, але сістэма Страсці працуе на тых, хто пакідае нашчадкаў. Сістэма Клопату адказвае за матчыную любоў і сацыяльную сувязь. Сістэма Панікі / Гора таксама ўдзельнічае ў сацыяльных узаемадзеяннях людзей — яна адлюстроўвае цёмны бок нашых прыхільнасцей да іншых. Атрымліваючы задавальненне ад клопату аб блізкіх або адчуваючы радасць, калі клопацца пра нас, мы з часам пачынаем баяцца страціць тых, хто дорыць нам такую магчымасць.

Сістэма Гульні спрыяе таму, што мы можам вывучаць іншыя мовы, асвойваем музычныя інструменты, спасцігаем сацыяльныя рытуалы. Сёння сістэму Гульні спрабуюць актыўна выкарыстоўваць у бізнесе, прасоўванні стартапаў, менеджмента.

Ці магчыма сапраўды накіраваць сваю эмацыянальнасць у пазітыўнае рэчышча, каб яна не замінала, а дапамагала ў рэальным жыцці? У гэтым галоўная выснова кнігі: усё ў нашых руках — нездарма чалавеку дадзена свабода волі.

Не трэба быць абраным або абазначаным у таямніцах Сусвету, каб перажыць і асэнсаваць свой досвед — на гэта здольныя любы, упэўнены аўтар. Пэўныя вынікі даюць медытатывыя практыкі (нездарма яны ёсць ва ўсіх старажытных рэлігіях свету). А ёсць такая форма пазнання, як менталізацыя: яна дапамагае інтэрпрэтаваць чалавечыя паводзіны, абумоўленыя не толькі знешнімі фактарамі, але і эмоцыямі, а таксама ўнутранымі патрэбамі, жаданнямі, перакананнямі.

На самай справе людзі валодаюць велізарнымі рэсурсамі, каб пераадолець любы, нават антычалавечы ўмовы, якія можа прапанаваць рэальнасць. І чым больш складаныя абставіны, тым ярчэй сама сутнасць і каштоўнасць жыцця, сцвярджае аўтар. Яму хочацца верыць, бо сур'ёзныя веды і факты жыцця даносіць зразумела і пераканаўча. Гэта праца спецыяліста на адлегласці, у якую так ці інакш уцягнецца чытач, будзе асэнсоўваць уласны досвед — і захавае ў сабе галоўную эмоцыю, якая нарадзілася праз жаданне жыць.

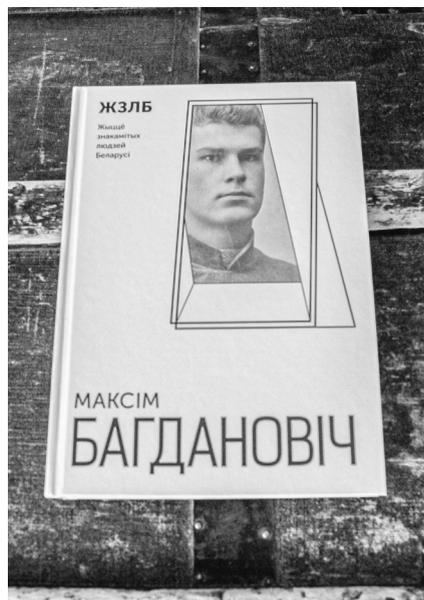
Ларыса ЦІМОШЫК

Маланка ў гасцях ды іншыя цікавосткі

Плённа працягваецца супрацоўніцтва Літаратурнага музея Максіма Багдановіча з выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Так, акрамя выдання твораў Максіма Багдановіча, у новай серыі «Народная бібліятэка» нядаўна з'явілася грунтоўная мастацка-дакументальная работа, прысвечаная біяграфіі знакамітага творцы.

Калі вы возьмеце ў рукі новую кнігу «ЖЗЛБ», то перад вамі разгорнецца своеасаблівае мазаічнае палатно з унікальных звестак пра Максіма Багдановіча, прадстаўленых у храналагічным парадку, год за годам, паступова раскрываючы самога паэта і яго атачэнне. Фрагменты ўспамінаў, лістоў, дакументаў, артыкулаў, фотаздымкаў з фондаў музея, іншых устаноў і прыватных калекцый, а таксама мастацкіх твораў — усё гэта дае магчымасць суаднесці факты, параўнаць версіі і паспрабаваць самім зрабіць тыя ці іншыя высновы.

Частка прыведзенай інфармацыі добра вядомая прыхільнікам Багдановіча

па кнігах, якія выходзілі ў савецкую пару і ў часы незалежнасці. Але нават самыя дасведчаныя багдановічазнаўцы знойдуць у ёй незнаёмыя для сябе звесткі: на старонках гэтага выдання знайшлі

адлюстраванне ўсе адкрыцці на пачатак 2021 года.

Вось, напрыклад, як апісвае Багдановіч трапленне маланкі ў будынак рэдакцыі яраслаўскай газеты «Голас», дзе ён пэўны час працаваў карэспандэнтам і быў выдавочцам гэтай з'явы: «В девятом часу вечера ослепительная молния грянула в провода у самой стены здания, где помещается "Голос". Раздался громовой удар, почва затряслась и сторожа Н. С. Гонцева, стоявшего у дверей, раскрытых на двор, отбросило в сторону. Тут же в помещении конторы "Голоса", куда проходят провода, показался огонь и раздался взрыв: это сорвало счетчик, который оказался разбитым на куски, сплавленные молнией, пылавшие, сыпавшие искры. От одной из них вспыхнули обрезки бумаги, лежавшие кучей в углу. По счастью пожара не произошло. Кинувшиеся люди с соседнего двора увидели, как из вентилятора, находящегося в машинном отделении типографии, вылетел святающийся голубой огненный клуб — по всей вероятности, "шаровидная молния". Машинное отделение находится рядом с конторой. Электрический мотор, находящийся там, с необыкновенной

силой затрясло. По счастью, наборщицы, перепуганные и растерянные, догадались выключить ток. Из других последствий удара отметим, что электрический звонок во втором этаже здания, где помещается "Голос", звонил непрерывно даже после грозы и остановить его удалось лишь порвав провода». (Ив. Февралев. Небывалая гроза. Газета «Голос», 11 (25) августа 1916 г., № 181.)

Каб чытач мог лепш адчуць тагачасную атмасферу і людзей, якія з'яўляюцца героямі гісторый, у кнізе захавана мова арыгінала, асабліваці пісьма і аўтарскай граматыкі ды пунктуацыі. Выданне багата ілюстраванае: прыводзяцца і арыгінальныя фотаздымкі, і электронныя копіі, якія захоўваюцца ў фондах і ў архіве Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. Шматлікія цытаты з твораў Максіма, лістоў і ўспамінаў пра яго пададзены ў кантэксце расповедаў і ілюструюць тую ці іншую сітуацыю. Выданне разлічана на шырокае кола чытачоў — усіх, хто цікавіцца беларускай літаратурай і яе класікамі.

Міхал БАРАНОЎСкі,
загадчык Літаратурнага музея
Максіма Багдановіча

Код славянскага пісьменства

Як глаголіца на адзін дзень трапіла ў сучаснасць

Мудрагелістыя сімвалы дзіўнай формы на першы погляд падобны то да іерогліфаў, то да іўрыту. Неразборлівыя і неспасціжныя спачатку, потым яны становяцца цалкам зразумелымі і нават займальнымі. Усё дзякуючы Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі, якая ў межах Фестывалю навукі, што прайшоў нядаўна ў сталічным Баганічным садзе, дала магчымасць паглыбіцца ў старажытнае пісьменства і спасцігнуць тайну глаголіцы. Майстар-клас «Азбука-альтэрнатыва» правёў бібліятэкар I катэгорыі аддзела інфармацыйных рэсурсаў ЦНБ імя Якуба Коласа НАН Беларусі Георгій Швайба. Яго своеасаблівае экскурсія скрозь стагоддзі дала магчымасць адмацаць час назад і прасачыць, з чаго пачыналася наша пісьменства.

Кірыл і Мяфодзій у Вялікай Маравіі

У VI ст. вялікія полчышчы славян набеглі на Візантыйскую імперыю і занялі яе землі — Балканы, пачаў расповед Георгій Швайба. І да IX ст. поўнаасцю рассяліліся, асіміляваўшы мясцовае насельніцтва. Яны былі нехрышчоныя, і Візантыя і Рым гэта дастаўляла складанасць — трэба было іх ахрысціць. На тэрыторыі сучаснай Чэхаславакіі знаходзілася краіна, якую мы ведаем як Вялікамаравію дзяржава. І тамтэйшы правіцель Расціслаў звярнуўся да імператара Міхаіла візантыйскага з просьбай прыслаць місіянераў пахрысціць яго падданых. Імператар пасылае Мяфодзія і Канстанціна (які пазней прыме манастава з імем Кірыл). І яны пачалі распаўсюджваць па Вялікай Маравіі хрысціянства. «Для таго каб запісаць свяшчэнныя тэксты на славянскай мове, яны прыдумалі глаголіцу, — гаворыць Георгій Швайба. — Увогуле, назва «глаголіца» ўзнакла нашмат пазней — ад назвы чацвёртай літары «Глаголь»: «глаголіць» — гаварыць, вымаўляць. Ідэя місіянерства на роднай мове на той час стала лічыцца чымсьці няправільным, бо мноства моў спараджала шмат тлумачэнняў, ерасяў і адпадзенняў — ад Рыма, ад Канстанцінопаля. І Рым запраціўся гэтаму, пачалося выцясненне глаголіцы на Балканах». Богаслужэнні прымушалі весті на латыні, а не на славянскай мове. І Мяфодзій ездзіў у Рым, тры разы збіраў пасольства, адстойваў права славян вызнаваць хрысціянства менавіта на славянскай мове, запісанай глаголіцай. І адстаяў. У выніку глаголіца замацавалася ў сучаснай Харватыі і Босніі як пісьмо богаслужэння, заўважае Георгій Швайба. Нарадзілася цэлая школа глагаліштва — клір каталіцкага свяшчэнства, які служыў на славянскай мове — тады царкоўнаславянскай, што пазней развілася ў харвацкаславянскую: «Па сутнасці, гэтая мова падобна на цяперашнюю рускую і царкоўнаславянскую адначасова. Пасля развілася цяперашняя харвацкая. Таксама гэта замацавалася ненадоўга ў Балгарыі і Крху на Русі». Георгій кажа, што шмат графіці, напісаных круглай глаголіцай, захавалася на сценах кіеўскага і наўгародскага Сафійскага сабораў.

Евангелле як пасаж

У X—XIV стст. шмат літаратуры выйшла глагалічным пісьмом, заўважае Георгій Швайба. У Харватыі гэта, у прыватнасці, Евангелле рымскае: «Яго Анна Яраславаўна прывезла з сабой у якасці пасажу ў Парыж, і французскія каралі прысягалі на рымскім Евангеллі да XVIII стагоддзя. Частка яго была напісана кірыліцай, а частка — глаголіцай (дапісалі ў XIV ст). І быў такі казус, калі Пётр I ездзіў у пасольства ў Францыю, і яму паказалі гэтае Евангелле. На ўсеагульнае здзіўленне, Пётр узяў і ўсё прачытаў, маўляў, гэта ж па-царкоўнаславянску: усё зразумела». Таксама выдавалася глаголіцай шматлікая літаратура юрыдычная, законы па кіраванні гарадамі, закон вострава Крк (у Харватыі прынята прапуская галосныя ў слове). Першая харвацкая глагалічная кніга — Місал закона рымскага 1483 года — выдадзена ў Венецыі. Таксама глаголіцай выдавалі

евангеллі, трэбнікі, служэбнікі... Не забываліся і пра свецкую літаратуру.

Да XIV ст. склаўся квадратны стыль пісьма, пазней — круглы, рукапісны. «У XVIII ст., калі Харватыя знаходзілася ўжо ў складзе Аўстрыйскай імперыі, вырашылі ўсё ўніфікаваць: службу адзіную каталіцкую — толькі на латыні, пісьмо — толькі лацінай. Пачалася сур'езная кампанія па выцясненні ўсяго глагалічнага. У выніку да XIX ст. толькі некалькі манастыроў у Харватыі заставаліся на глаголіцы, а ў XX ст. на ёй выйшла апошняя кніга — таксама місал. І пра глаголіцу забылі. Быў пад'ём у часы Другой сусветнай вайны. У Харватыю прыйшлі осташы, сталі звяртацца

Георгій Швайба расказвае пра глаголіцу падчас майстар-класа.

да сваіх старажытнаславянскіх каранёў і выдаваць глагалічныя газеты, кнігі. У 1990-х адбыўся ўсплёск цікавасці да глаголіцы. Цяпер жа ў Харватыі існуюць школы глаголіцы, праводзяцца майстар-класы, развіваюць каліграфію — захоўваюць спадчыну. Нават прыдумалі новыя літары, якія адсутнічаюць у старой глаголіцы, напрыклад, для гукаў н', л', дж', ч', — расказвае Георгій Швайба.

Харваты, дарэчы, развілі ў глаголіцы такую сістэму, што можна пісаць адну літару як цэлы склад. І слова будзе разборлівым, у адрозненне, напрыклад, ад арабскага пісьма, дзе галосных увогуле не пішуць — іх трэба ведаць на памяць, расказаў Георгій. Так і ў персідскай. Хоць мова гэта індаеўрапейская і роднасная нам, там галосныя маюць вялікае значэнне для фарміравання слова. Калі запісаць адны зычныя, то трэба распазнаваць значэнне па кантэксце. Вось слова з трох літар «крм»: яго можна чытаць або «кром», або «керэм». Падбірай як хочаш, нібы гульня.

Адкуль дзіўныя сімвалы?

Паводле першай тэорыі, якую ў XIX ст. прапанаваў брытанскі вучоны Тэйлар, глаголіца пайшла ад грэчаскага скоранісу, адзначае Георгій Швайба. На грэчаскай мове пісалі дробнымі літарамі, хутка. І Мяфодзій выкарыстаў менавіта гэта. «Паводле другой тэорыі, — мяркуе Георгій. — Мяфодзій перад тым, як прыдумаць пісьменнасць, паездзіў па

Блізкім Усходзе, потым — па Крыме. Ёсць запіс у летапісе аб тым, што ён выкарыстаў сурскія пісьменны (але гэта ўжо для кірыліцы). Сурскія — значыць сірыйскія. А сірыйская пісьменнасць — сваячка арабскай, яўрэйскай, у яе круглыя завітушкі. Ёсць версія, што ўзяў за аснову іўрыт. Напрыклад, літара «Ш» дакладна паўтарае яўрэйскую «Шын». «Ц» і «Ч» таксама лічцца прыдуманымі на аснове іўрыту: там ёсць літара «Цадэ».

На што падобна літара?

«Літара «Ю» нагадвае кінжал, — гаворыць удзельніца майстар-класа Анастасія, — а іншыя — жучкоў». «Літара «Г» падобна на дрэва — вярбу над вадой», — кажа яе спадарожнік Андрэй. А літара «Ж» — як нажніцы. У гэтай сувязі Георгій Швайба выказаў здагадку, што кірылічны «Ж» прыдумалі на аснове глагалічнай: «Наконт кірыліцы таксама ёсць пытанні: адкуль з'явіліся літары «Б», «Ж», «Ч», бо кірыліцу выбралі з грэчаскага алфавіта, але ў ім не было многіх літар, каб перадаваць славянскія гукі. Ёсць меркаванне, больш-менш пацверджанае, што ўзялі з глаголіцы.

Пропісі глаголіцы ад Георгія Швайбы.

падставы, бо хрысціянства — рэлігія, якая прыйшла з Палесціны. Ісус гаварыў на арамейскай мове. Септуагінту перакладалі з іўрыту. І, натуральна, каб меш было скажэнняў у хрысціянстве, трэба было звяртацца да першакрыніцы — да арамейскага і іўрыту.

Назіраю, як Анастасія скрупулёзна выводзіць на глаголіцы сваё імя. Адно слова — цэлы малюнак! «Разумею, чаму тады грамата была такой адказнай, карпатлівай справай, бо пакуль напішаш — колькі часу і стараннасці трэба, не то што цяпер — адным росчыркам!» — усклікае Анастасія.

«Такім чынам, ад глаголіцы пайшла кірыліца?» — пытаецца Андрэй. — «Кірыліца, па сутнасці, — гэта пераробленае грэчаскае пісьмо, ну і, вядома, штосьці перайшло з глаголіцы. А глаголіца, магчыма, узялі з іўрыту, сірыйскага пісьма», — адказвае Георгій Швайба. «За гэтымі сімваламі вельмі адчуваецца паганства», — заўважае Андрэй. — «Ну дык сярод паганцаў жа і прапаведавалі!» — прыруе Георгій.

Глаголіца выкарыстоўвалася ў Вялікай Маравіі, у Славакіі з XII ст., але там каталікі хутка ўзялі сваё — увялі латынь і ажно да XVI ст. Глаголіца — першая славянская пісьменнасць і лічыцца папярэдняй кірыліцы, якая з'явілася праз 20 гадоў. Яе зрабілі вучні Кірыла, сярод якіх Клімент Охрыдскі, у школе пры манастыры ў сучаснай Македоніі.

Слухаць расповед Георгія Швайбы было адно задавальненне! І назіраць, як ён у імгненне, віртуозна выпісваў глагалічныя сімвалы, ды яшчэ і цяплява вучыў прысутных! А яны шчыра падзякавалі за цікавы майстар-клас: вялікая ўдача — перанесціся ў старажытнасць і навучыцца пісаць на глаголіцы! Георгію з дзяцінства цікавая гэтая тэма: «Прыгожыя кручкі, якія штосьці абазначаюць», — жартуе ён. Пры гэтым вывучэнне глаголіцы ён не лічыць перажыткам мінулага: «Гэта развівае мысленне: вывучыў адну пісьменнасць, другую — прасцей, трэцюю — тым больш. Ведаю, напрыклад, арабскую пісьменнасць, яўрэйскую, карэйскую, індыйскую. Пісьменнасць — гэта як код».

Глаголіцу можна аналізаваць бясконца. І спасцігаць механізмы, якія рухалі чалавекам, калі ён прыдумаў тыя ці іншыя абрысы літар. Вось літара «М» («Мыслете») мне падобна на нейкага зверца. Дзве лапы, дзве нагі. Мядзведзь? І з гэтага пункту гледжання можна аналізаваць кожную літару: як чалавек таго часу, успрымаючы рэальнасць, адлюстроўваў славеснасць. Звяртацца да першакрыніц, вытокаў заўсёды архіважна: каб увазіць пазачасовае пасланне і лепш разумець сучаснасць. А можа, каб разгадаць код жыцця?

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

І самае відавочнае, што Мяфодзій проста выдумаў «Х». Як, напрыклад, Грыгорый Асветнік у V ст. прыдумаў армянскае пісьмо. Дакладна вядома, што ён ездзіў у Егіпет, глядзеў, якія пісьменнасці ёсць, вывучаў гіпатэтычныя Данілавы пісьменны».

Разглядаючы глаголіцу, Анастасія робіць выснову: «Мне больш падабаецца «ер». «Ён з юсавых, — тлумачыць Георгій. — Гэтыя насаваы гукі засталіся цяпер у польскай мове, але былі ва ўсіх. У рускай яны развіліся ў літары «Я» або «У». «А я бачу, што літару «Ф» унаследавалі амерыканцы», — робіць здагадку цікаўны Андрэй. «Яе ўзялі з грэчаскай фіты», — тлумачыць Георгій. «А вась «З» — як клетка ў гаршку», — заўважае Андрэй. — «Не, гэта семечка, з якога выходзіць першы расток», — прычыць Анастасія.

Як і ў іўрыце, кожная літара глаголіцы мае назву-слова: «Аз», «буки», «веди» — атрымліваецца цэлае пасланне-выказванне, паўнацэнны тэкст: Я літары добра ведаю. Літара «Аз», дарэчы, засталася ў балгарскай, так сама як і ў літоўскай, праўда «Аш».

Адчуць сябе пісарам

Анастасія піша сваё імя з дапамогай глаголіцы. Заўважае, што гэты алфавіт больш за ўсё ёй падобны на яўрэйскі. Здагаецца з гэтым Георгій Швайба: ёсць версія, што Мяфодзій натхняўся менавіта яўрэйскім алфавітам, і на гэта ёсць

Карані роду твайго

Люблю наведвацца ў творчыя майстэрні мастакоў. Акрамя таго, што тут заўсёды лёгка адчуць і зразумець сакрэты, хай і не ўсе, творчага мастакоўскага працэсу, не пакідае адчуванне, што прыйшоў у самы незвычайны музей побыту. У любой майстэрні абавязкова ўбачыш і сваё, рарытэтнае. Не толькі рэчы сцялянскага побыту, але і тое, без чаго не мог абысціся ў штодзённым жыцці чалавек гарадскі. Пакуль жыве і творыць мастак, дадаецца ў яго калекцыі і таго самага рарытэтнага матэрыялу. Здагадваюся, што ўсё гэта часта не горшым чынам сабіць і самой творчасці.

Ёсць такі своеасаблівы музейчык і ў майстэрні скульптара Алеся Козела. Ды не на ім засяроджваю ўвагу, а кожны раз спыняюся позіркам на партрэце яго бацькі. Партрэт вісіць высока на сцяне пры самым уваходзе. Знаёмыя рысы твару, многія з якіх перадаліся сыну Алесю.

Чытачу маладзейшаму нагадаем, што бацька творцы Иван Васільевіч Козел найлепшыя свае гады прысвяціў вясковаму настаўніцтву. У настаўнікі пайшоў адразу пасля заканчэння Маладзечанскай сярэдняй школы імя Янкі Купалы ў 1949 годзе. А ўвесь далейшы лёс звязаў з драматургіяй. Менавіта на яго п'есах «Папараць-кветка» і «Над хвалямі Серабранкі» адбывалася станаўленне Тэатра юнага глядача. Таленавіты і шмат-абяцальны драматург надта рана пайшоў з жыцця, і галоўныя ўрокі жыццязнаўства сыны праходзілі без яго. А вось абудзіць у маладых душах любоў да ўсяго прыгожага паспеў. Ён ведаў: калі хлопцы пачнуць абвострана адчуваць вакол сябе прыгажосць, гэта падкажа ім, куды і на якія абсягі скіраваць жыццёвыя сцяжыны. Ды дзе шукаць тое самае прыгожае, як не ў самой прыродзе, там, дзе нарадзіўся і жывеш. Нездарма мудрыя казалі: «Прырода пачынае, мастацтва скіроўвае, а практыка завяршае». Мабыць, падсвядома гэтай самай мудрасцю і кіруецца кожны творца.

Тут, у майстэрні, не заўсёды бывае музейна-лагодная цішыня, калі можна перакінуцца словам, выцягнуць з памяці нейкі смешны ўспамін, калі бой на сцяне гадзінніка, што перайшоў ад старэйшага калегі, здаецца гримотным. Як толькі там пачынаецца праца над непрыступным каменем, палова майстэрні адразу адгароджваецца вялізнай заслонай, на ўсю моц гудзе нейкая сучасная машына, а сам мастак, нацягнуўшы на твар распіратар, патанае ў аблоках белага пылу.

Тады лепш не турбаваць творцу, не грукацца ў яго дзверы. Тады ён іх проста не адчыніць. Бо там гаспадарыць творчая праца. Можна было б працаваць і з дрэвам. Там, як мне, чалавеку лясному, здаецца, усё значна прасцей. Дрэва бывае і цвярдзейшым, і мякчэйшым. Ну, трапіцца нейкі там сучок, які можа папсаваць усю, ужо ледзь не завершаную рэч. Але такое здараецца рэдка. А камень — цвёрды і шчыра тая. Тут сучок часта ператвараецца ў цэлую «бомбу». Урэшце, усе цяжкасці мастака — цяжкасці толькі яго асабістыя. І хто з гледачоў будзе на іх спасылацца, любуючыся ў куточку

Аляксандр Козел каля помніка ўдзельнікам Вялікай Айчыннай вайны ў двары сталічнай школы.

мастацкага музея гожаасцю жаночага цела?! Вунь аблашчанае рукой мастака да сонечнай прамянёвасці, так важка, нібы ўкаранёнае, стаіць яно на драўлянай падстаўцы, а здаецца зусім бязважкім. У гэтым і ёсць яго грунтоўнасць.

Шлях Алеся Козела ў мастацтва не быў уславы ружамі. Пасля сямігодкі, перш чым пайсці ў васьмы клас, уладкаваўся на склад базы «Белсельгастэхніка» ўпакоўшчыкам. У маці ж падрасталі яшчэ двое хлопцаў, яго братоў, і, калі не стала бацькі, яму, старэйшаму, трэба было зарабіць сабе і на вопратку, і на падручнікі. Тых 60 рублёў, якія атрымаў за два месяцы, якраз на ўсё і хапіла. Пасля васьмага класа пачаў працаваць па-сапраўднаму, а вучобу працягваў у школе рабочай моладзі. Давялося працаваць і грузчыкам, і слесарам на фабрыцы мэблі. Потым быў кавальскі цэх Мінскага трактарнага завода. А тут прыспела пазва ў войска. Адслужыўшы сваё, зноў вярнуўся на завод. Але прага вучыцца далей не пакідала.

Падраслі за гэты час малодшыя браты, пачалі самастойна працаваць, і жыццё нібы наладзілася. Калі з'явілася магчымасць перайсці ў скульптурны цэх Мінскага мастацкага камбіната ў якасці фарматора, пайшоў не задумваючыся. Сам так згадвае ён гэты час: «І вось там мяне "захапіла" моцна. З якім пачуццём я назіраў, як працуюць сапраўдныя мастакі. Якія цудоўныя творы выходзяць з-пад іх умелых рук. І гэта настолькі захапіла, што паступова пачаў спрабаваць свае магчымасці. Першым творам, на які я замахнуўся (і хапіла ж адвагі!), быў бюст Леніна. Працаваў даволі доўга. Мне дапамагалі парадамі ўсе, хто хацеў (часцей за ўсё якраз тыя, хто і сам нічога не ўмеў). Калі вырашыў, што справа скончана, то адліў бюст у гіпсе. Твор, як гэта ні дзіўна, купіў нейкі сельскі клуб».

Гэты, хай крыху і дзіўны дэбют, акрыліў хлопца. А ўжо наступным летам ён здаваў уступныя іспыты ў мастацкае вучылішча імя Глебава. Гады вучобы ў ім Алесь Козел згадвае з вялікай удзячнасцю. Гэта быў час самага росквіту навучальнай установы. Чатыры гады праляцелі хутка, як адзін дзень. Потым зноў — праца ў мастацкім камбінаце ўжо ў якасці рэзчыка па камені. Нядрэнны заробак. А ў маладога творцы шмат задум. Ён увесь у пошуку. Але пачаліся сумбурныя дзевяностаыя. Не літасцівымі былі яны і да люду творчага. Ды ратавала праца.

Якраз у гэты час Алесь Козел пачынае актыўна выстаўляцца, браць удзел у самых розных пленэрах і конкурсах, яго прымаюць у Саюз мастакоў. А жыццё нібы выпрабаўвала. Суровым быў і дыягназ урача: класічная стэнакардыя. Ён рыхтаваўся да аперацыі. І тут якраз паступае творчы заказ. Для царквы патрэбна выява Збаўцы. Брат Кастусь робіць крыж, а ён самае складанае — выяву Збаўцы. За дзень да аперацыі ў пацыента з'яўляецца герпес. І аперацыю на месяц адкладваюць. Гэтага часу і хапіла для стварэння выявы.

Аперацыя ў бальніцы прайшла паспяхова, а Галгофу з выявай Збаўцы ўстанавілі ў двары царквы Марыі Магдалены ў Мінску. Яе асвяціў сам Патрыярх Маскоўскі і ўсяе Русі Алексій II. Радасная падзея для

душы мастака. Аднак да яе дадалася і крыўда: як часам у нас бывае, самога аўтара на мерапрыемства не запрасілі. Гэта ўжо, як кажуць, тэма іншая. Але з таго часу яго творчае жыццё набывае зусім іншы размах.

Магчыма, не ўсе з чытачоў ведаюць, што ў сваёй творчасці Алесь Козел ідзе дзвюма дарогамі. Ён ужо даўно з'яўляецца сябрам і мастакоўскага, і пісьменніцкага творчых саюзаў. «Сто верстаў да дзяцінства» — так называлася яго першая кніга прозы. І ўжо сама назва нібы падкрэслівала геаграфію. Гэта тыя самыя мясціны на Маладзечаншчыне, непадалёк ад Краснага, дзе ён нарадзіўся і дзе прайшло дзяцінства. Горад вырваў калісьці

падлетка Алеся проста з яго дзяцінства. Але сам ён добра запамніў бацькаў наказ: ніколі не губляць сувязі з тым кутком, дзе ў зямлі ляжаць твае продкі. Здаецца пра гэта трэба не толькі тады, калі выпадае Радаўніца. У родных мясцінах ужо амаль не засталася ні людзей старэйшых ад яго, ні аднагодкаў, каму толькі споўнілася семдзесят. Але ў творах яго яны часта прысутнічаюць, вясялыя і сумныя, шчаслівыя і нешчаслівыя, крыклівыя і ціхія. Здалёку нібы і падобныя, як дзеці аднаго бацькі, але такія розныя.

Партрэт Марыны Цвятаевай, 2005 г.

Невялікія па памеры апавяданні-абразкі Алеся Козела падкупляюць жыццёвай праўдай, добрай мерай аўтарскага зроку і адпаведна цікавымі назіраннямі. Скульптар, як мы ведаем, імкнецца рэльефна перадаць анатомію чалавека і яго цела: празаіку ж знешняга адлюстравання недастаткова. Яму заўсёды трэба заглябляцца ва ўнутраны свет свет героя, у анатомію самой душы і паводзін чалавека. Іншая справа — як гэта заглябленне адбываецца. Часцей за ўсё праз учынкі герояў і, як правіла, нечаканыя — ёсць патрэба заклікаць да ўнутранага дыялогу і чытача. І самае галоўнае, што героі не прыдуманы: у нашым выпадку пісьменнік піша пра тых людзей, з кім сам судакранаўся ў жыцці і каго ведаў праз згадкі іншых. Абсяг творчага ахопу зусім немалы. І вёска, і горад жывуць у яго творах нібыта і адным жыццём, але зусім на розных прасторах. Ёсць, напэўна, у «ста верстах» і тое, што яднае, і тое, што раз'ядноўвае. Здалёку не ўбачыш. Трэба глядзець зблізка. Пераканаўча і кранальна праходзіць праз яго кнігі вобраз роднай бацькоўскай хаты: «...перахапіла горла ад нечаканага жалю. І ў вачах стаіць наша старая хата, што засталася за пагоркам разам з маім дзяцінствам». За пагоркам, на жаль, — не толькі дзяцінства.

Позна гарыць у майстэрні творцы святло. Значыць, працуе. Толькі невядома, каму сёння аддасць перавагу — самапісцы ці разцу... Выбар застаецца за гаспадаром...

Казімір КАМЕЙША

Жаночы партрэт «Вераніка», 2001 г.

Прыступкі тэатральнай вежы

Цырымонія адкрыцця 25-га форуму адбылася ў Брэсцкім акадэмічным тэатры драмы. У ёй прынялі ўдзел памочнік Прэзідэнта — інспектар па Брэсцкай вобласці Валерый Вакульчык, прадстаўнікі кіраўніцтва абласнога і гарадскога выканаўчых камітэтаў. «Думаю, што выкажу наш агульны эмацыянальны стан, які вызначаецца двума словамі — мы засумавалі. Мы засумавалі па гэтай асаблівай атмасферы фестывалю, па сустрэчах адно з адным», — сказаў старшыня Брэсцкага гарвыканкама Аляксандр Рагачук.

Першы дзень форуму азнаменаваўся паказам гасцявога спектакля — «Паўлінкі» Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Конкурсная праграма фестывалю стартавала 10 верасня спектаклем «Пане Каханку» ў пастаноўцы Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага. Ацэньвала праграму каманда вядучых тэатразнаўцаў і крытыкаў з Беларусі і Расіі. Найлепшым спектаклем экспертны савет прызнаў пастаноўку «Шлюб з ветрам» Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Па вызначэнні журы, гэта яркі, візуальна эфектны спектакль без слоў, дзе замест традыцыйных дыялогаў гучаць народныя музыка і песні. Пастаноўшчык — малады беларускі рэжысёр Яўген Карняк. Яшчэ адна яго пастаноўка — «Запіскі юнага ўрача» паводле апавяданняў Міхаіла Булгакава — перамагла ў намінацыі «Найлепшая мужчынская роля». Так экспертны савет адзначыў работу артыста Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек Дзмітрыя Чуйкова, які сыграў галоўную ролю ў спектаклі. Найлепшай жаночай роляй прызнана работа артысткі Нацыянальнага акадэмічнага рускага тэатра драмы імя Міхаіла Лермантава заслужанага дзеяча Казахстана Ірыны Лебсак у меладраме «Асенняя саната». За драму «Гардэнія» Ерэванскі дзяржаўны рускі драматычны тэатр імя

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Фота БелТА.

Сцэна са спектакля «Новая зямля».

Канстанціна Станіслаўскага ўдастоены дыплама ў намінацыі «Найлепшы актёрскі ансамбль».

Таксама арганізатары фестывалю ўручылі спецыяльныя дыпламы. Дзяржаўны акадэмічны тэатр класічнага балета пад кіраўніцтвам Наталлі Касаткінай і Уладзіміра Васілёва з Расіі ўзнагароджаны «За творчую адданасць ідэалам класічнага балета». Народная артыстка Таджыкістана Сайрам Ісоева атрымала прыз «За захаванне традыцый нацыянальнага мастацтва Таджыкістана». За спектакль «А.Л.Ж.И.Р.» Тбіліскі дзяржаўны акадэмічны рускі драматычны тэатр імя Аляксандра Грыбаедава ўзнагароджаны дыпламам «За шчырасць гістарычнай памяці». Гэтая пастаноўка стала адной з найбольш чаканых. У цэнтры апавядання — лёсы рэпрэсаваных жанчын, якія адбывалі пакаранне ў Акмолінскім лагеры жонка здраднікаў радзімы. Расійская прэса назвала

спектакль цэнтральнай падзеяй Дня Грузіі ў Санкт-Пецярбургу.

Традыцыйна праграма фестывалю была насычаная і шматжанравая. У ліку пастановак, якія ўбачылі жыхары Брэста і гасці, — «Незамужняя жанчына» прадзюсарскага цэнтра «Усё добра» (Масква, Расія), «Таямніца старога дома» Уладзімірскага акадэмічнага тэатра драмы (Уладзімір, Расія), «Новая зямля» Брэсцкага тэатра лялек, «Нобелеўскі тыдзень» у пастаноўцы Новага драматычнага тэатра. Гаспадары фестывалю — Брэсцкі акадэмічны тэатр драмы — прэзентавалі прэм'ерны спектакль «Дзень Б» у пастаноўцы Дзяніса Фёдарова. Закрыў фестывальную праграму спектакль «Дон Кіхот» Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра класічнага балета Наталлі Касаткінай і Уладзіміра Васілёва.

Між іншым, пасля паказу конкурснага спектакля «Вяселле ў стылі рэтра» Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра адбылося ўшанаванне

рэжысёра спектакля, галоўнага рэжысёра тэатра, заслужанага дзеяча мастацтваў Расіі Міхаіла Кавальчыка. Роўна 50 гадоў таму ў верасні 1971 года выпускнік Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута Міхаіл Кавальчык прыступіў да выканання абавязкаў рэжысёра-пастаноўшчыка Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра. Менавіта ў гэтым горадзе пачалося насычанае творчае жыццё рэжысёра многіх вядомых спектакляў у Беларусі і Расіі.

Дарэчы, «Белую вежу» суправаджалі музычныя вечары, выстаўкі, штодзёныя абмеркаванні спектакляў і сустрэчы тэатральных калектываў з прадстаўнікамі СМІ. Напрыклад, праграму арганічна дапоўніў выставачны праект «Шлях да сцэны», арганізаваны спецыяльна для Брэста Белгаспрамбанкам. У экспазіцыі былі прадстаўлены творы мастакоў Парыжскай школы, выхадцаў з Беларусі, Льва Бакста, Фердынанда Рушчыца, Савелія Сорына, Дзмітрыя Сцялецкага і Файбіш-Шрагі Царфіна. Гэта эскізы тэатральных касцюмаў і дэкарацый, партреты, пейзажы, якія аб'ядноўвае тэма тэатра. Працавала і экспазіцыя работ IV Міжнароднага конкурсу тэатральнага плаката, арганізаваная некамерцыйнай грамадскай арганізацыяй «Гуманітарны праект "Адэскі брыз"». Усяго было прадстаўлена больш за 70 плакатаў мастакоў розных краін.

Да таго ж тэатральны бар БАТД запрашаў на музычныя вечары «Фестывальны Р. S.» з удзелам брэсцкіх музыкантаў. Так, адзін з фестывальных дзён суправаджалі салісты групы MUZZART: гучалі кавер-версіі папулярных шлягераў з рэпертуару Bon Jovi, Lana del Ray, Imagine Dragons, інструментальныя версіі хітоў George Michael, Sting, Stewie Wonder і іншых кампазіцыі. Яшчэ адзін канцэрт прайшоў у дзень закрыцця фестывалю: выступіў гурт «Слайды» і аўтар YouTube-праекта Vladilele Улад Філіпаў.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«Ведаеце, было вельмі нядрэнна...»

Адраду два юбілеі — асабісты і творчы — адсвяткавала нядаўна галоўная хормайстар Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі, народная артыстка, кавалер ордэна Францыска Скарыны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі нашай краіны Ніна Ламановіч. 25-гадовай дзяўчынай яна прыйшла ў Вялікі: роўна 45 гадоў таму. Днямі ў камернай зале тэатра адбылася сустрэча з Нінай Ламановіч, а затым у яе гонар прагучала опера «Кармэн» Жоржа Бізэ. Тое, чым падзялілася з прыхільнікамі народная артыстка, якая аддала ўсе свае сілы, і жыццёвыя, і творчыя, на карысць тэатра, чытачам «пераказвае» карэспандэнт «ЛіМа».

З дзяцінства маленькая Ніна займалася музыкай — спачатку з настаўнікам дома, а потым у музычнай школе. Увесь час спявала ў вакальных ансамблях — шлях, як цяпер здаецца, быў толькі ў музычнае вучылішча на харавое аддзяленне. Але так здарылася, што страціла голас. «Калі нельга спяваць і трэба пераचाкаць, бацькі і педагогі павінны гэта ведаць, але ў маім дзяцінстве не было настаўніка, які б дапамоў і патлумачыў гэта. Цяпер я на ўсё жыццё звязана з хорам, вельмі люблю спевакоў, разумею, што гэта цяжкая і нервовая праца, — адзначае Ніна Ламановіч. — У хоры ёсць вельмі добрыя галасы, але не ўсе могуць спяваць сольна, вытрымліваючы эмацыянальныя нагрукі. Мы падбіраем тых, у каго поўны дыяпазон голасу, прыгажосць тэмбру і вышэйшая музычная адукацыя».

Ніна Ламановіч скончыла Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі. З 1976 года працавала хормайстрам, з 1993-га — галоўнай хормайстрам тэатра. Ніна Іосіфаўна ганарыцца, што яна вучаніца народнага артыста Беларусі Аляксея Кагадзева, які не баяўся рызыкаваць і даваў сваім вучням працаваць самастойна. У яе такая ж сістэма: калі чалавек хоча чамусьці навучыцца, абавязкова гэта зробіць. Яшчэ студэнткай Ніна Ламановіч прападала ў сценах тэатра — спрыяла гэтаму і тое, што ў той час Аляксей Кагадзеў быў галоўным хормайстрам Вялікага тэатра. Кансерваторыю (цяпер Акадэмія музыкі) скончыла з уласнай хормайстарскай работай — операй «Дон Паскуале» Гаэтана Даніцэці.

Прайшло шмат часу, здзейснена вялікая колькасць пастановак з удзелам Ніны Іосіфаўны, аднак яна прыкмячае: дагэтуль няма самазаспакоенасці. Кожны спектакль для галоўнага хормайстра Вялікага тэатра — стрэс, бо падчас жывога выканання з чалавечым голасам можа здарыцца ўсякае. Аднак вельмі любіць працэс рэпетыцый: ён для яе нават больш каштоўны, чым спектакль. Хвалюе, калі з першых нот нараджаецца твор. У рэпертуары тэатра сёння звыш 30 опер, большасць з якіх ідуць на мове арыгінала. Паспрабуй выканаць кожны раз з новымі пачуццямі... Сапраўдным творчым дасягненнем хору на чале з Нінай Ламановіч стаў высокі прафесійны

Ніна Ламановіч.

ўзровень выканання складаных па аб'ёме і выканальніцкіх задачах харавых партый у мностве опер: «Барыс Гадунюў» і «Хаваншчына» Мадэста Мусаргскага, «Набука» і «Аіда» Джузепэ Вердзі «Снягурка» Мікалая Рымскага-Корсакава, «Турандот» Джакама Пучыні ды іншых.

Ніна Іосіфаўна адзначае, што з такім вялікім калектывам не можа не ўзнікаць складанасцей: «Хормайстру патрэбна шалёная вытрымка. У мяне ёсць свае сакрэты, як настройваць хор. Крыкам нічога не даб'ецца. Таго, хто не разумее, запрашаю на гутарку ў кабінет і размаўляю асобна, каб не прыніжаць годнасць чалавека. Раблю адно, другое папярэджанне. Да трэцяга звычайна не даходзіць». Галоўны хормайстар рэдка хваліць, а пасля кожнага спектакля спісвае цэлыя лісты, дзе пазначае памылкі, недакладнасці — усё, што перашкаджае дасканаласці матэрыялу. Найвышэйшая пахвала хору ад яе гучыць так: «Ведаеце, было вельмі нядрэнна».

Дарэчы, назменна артыстку просяць падзяліцца сваім сакрэтам прыгажосці. «Дагледжанасць — гэта пастаянная праца, — разважае Ніна Ламановіч. — Жанчыне важна выглядаць акуратна, мець прыгожую паставу, валодаць добрым густам. Думаю, што самае галоўнае — нікому не зайздросціць. Жыццё настолькі кароткае, што само па сабе яно — велізарны бясплатны падарунак. Радуюся таму, што ў мяне ёсць. Езджу на тралейбусе, жыву ў хрушчоўскай кватэры, у мяне няма брыльянтаў, але ёсць любімая праца. Жанчыны, добразачлівыя і не злыя, незалежна ад узросту, прыемныя. Важная і генетыка, мне з гэтым пашанцавала. Калі ж Бог не даў яркія вочы і бровы, нездарма вынайздзена касметыка, ёй варта карыстацца».

У дзень творчай сустрэчы глядачоў чакала опера Жоржа Бізэ «Кармэн» (пастаноўка Галіны Галкоўскай) у гонар Ніны Ламановіч. «Кармэн» — адна з буйных харавых опер. Хор у нас магутны, шмат танцуе, вывучалі фламенка каля года. Вельмі складаны танец! Рэпетыруем яго перад кожнай операй «Кармэн», але выкананне прыносіць задавальненне», — адзначае хормайстар. Таксама адкрылася выстаўка, прысвечаная творчасці народнай артысткі Беларусі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Фота з сайта Вялікага тэатра Беларусі

Турыстычная карта Магілёўшчыны

Захаванне культуры і самабытнасці важна для кожнага народа. Асаблівая роля ў захаванні і прасоўванні традыцый адведзена бібліятэкам. Найбольш каштоўным рэсурсам кожнай абласной бібліятэкі з'яўляюцца найбагацейшыя дакументы аб рэгіёне, што дае магчымасць атрымаць вычарпальную інфармацыю аб гістарычным, эканамічным, культурным, прыродным, турыстычным патэнцыяле тэрыторыі.

Дзейнасць Магілёўскай абласной бібліятэкі грунтуецца на правільным разуменні сваёй ролі ў сучасным інфармацыйным грамадстве. На сёння бібліятэка прапануе аддаленым карыстальнікам каля 20 паўнатэкставых краязнаўчых баз даных, сярод якіх «Малая родина. Деревеньки с большой историей», «Книгадрукары Магілёўшчыны», «Сэрца, дзе ўсёй зямлі трывога»: віртуальны музей Аркадзя Куляшова, партал пра Вялікую Айчынную вайну «Через войну, сквозь память, через судьбы» і іншыя. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы атрымалі высокую адзнаку карыстальнікаў і спецыялістаў. Сведчанне таму — размяшчэнне спасылкаў на базы даных у віртуальнай чытальнай зале Нацыянальнай бібліятэкі, на інфармацыйных сайтах дзяржаўных органаў, арганізацый і ўстаноў-партнёраў. Аўтарскі калектыў бібліятэкі ў складзе Ю. А. Касцюк і І. У. Малініна ў 2021 годзе адзначаны спецыяльнай прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за стварэнне электронных інфармацыйных рэсурсаў, прысвечаных тэме малой радзімы.

Выхаванне любові да краіны, яе прыродных багаццяў, культуры і традыцый магчыма толькі праз папулярызацыю ведаў па гісторыі роднага краю. Каб нешта любіць, пра гэта трэба ведаць як мага больш і бачыць тыя аб'екты, якімі беларусы ганарацца. Дзяржаўнай праграмай «Беларусь гасцінная» на 2021—2025 гады ў якасці прыярытэтаў вызначаны развіццё ўнутранага турызму, прасоўванне нацыянальных турыстычных брэндаў на сусветным рынку. Мэта стварэння базы даных «Турыстычная карта Магілёўшчыны» — знаёмства жыхароў і патэнцыяльных гасцей вобласці з унікальным у геаграфічным, гістарычным і культурным аспекце ўсходнім рэгіёнам Беларусі.

Населеныя пункты з найбагацейшай гісторыяй, помнікі ваеннай гісторыі і палацы, старадаўнія манастыры і храмы, музеі і этнаграфічныя вёскі, жывапісныя прыродныя ландшафты — тое, чым жыхары Магілёўшчыны бясконца ганарацца і хочучь прадэманстраваць беларусам і гасцям.

Краязнаўчая база даных «Турыстычная карта Магілёўшчыны» прадстаўляе азнаямленчую інфармацыю аб кожным рэгіёне Магілёўшчыны і дае ўяўленне аб архітэктурных, прыродных і культурных помніках, народных традыцыях. Кожны раздзел дапоўнены фотаздымкамі, спісам літаратуры і каардынатамі размяшчэння аб'екта на Яндэкс-карце Магілёўскай вобласці.

Архітэктурная спадчына ўсходняй Беларусі не такая багатая, як у заходніх абласцях краіны, але варта ўвагі наведвальнікаў: ансамбль Свята-Мікольскага манастыра XVII стагоддзя ў Магілёве, езуіцкі касцёл з кляштарам пачатку XVII стагоддзя ў Мсціславе, Бабруйскае крэпасць XIX стагоддзя, Ратуша XVIII стагоддзя ў Шклове.

Асаблівую цікавасць выклікае Палацава-паркавы ансамбль у аграгарадку Жылічы Кіраўскага раёна — помнік архітэктурны позняга класіцызму. Велічны

Абрад заклікання дажджу.

палацава-паркавы комплекс, пабудаваны ў XIX стагоддзі, па сваёй прыгажосці і маштабе не саступаў Нясвіжскай рэзідэнцыі Радзівілаў. Гэта быў адзін палац на беларускіх землях, дызайн кожнага са ста пакояў якога не паўтараўся нават у дробных дэталях.

У цяперашні час комплекс уключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь як помнік архітэктурны міжнароднага значэння. Тут праводзіцца паэтапная рэстаўрацыя. З культурнай спадчынай, якая некалі належала старажытнаму роду Булгакаў, можна пазнаёміцца з дапамогай базы даных «Жылічскі Версаль», што арганічна ўпісала ў структуру інфармацыйнага рэсурсу «Турыстычная карта Магілёўшчыны» і стала яе ўпрыгожаннем.

Прырода шчодро адарыла Магілёўскую вобласць маляўнічымі мясцінамі. Многія помнікі прыроды папулярныя сярод беларусаў і замежных гасцей. Гэта, напрыклад, Трафімава крыніца, размешчаная на малой радзіме Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь недалёка ад аграгарадка Александрыя Шклоўскага раёна, найстарэйшы батанічны сад і дэндропарк Еўропы, закладзены ў Горках у 1849 г. італьянскім мастаком і архітэктарам Анжэла Кампіні, самая буйная крыніца Беларусі — помнік прыроды рэспубліканскага значэння Блакітная крыніца ў Слаўгарадскім раёне.

Але не кожны ведае, што на тэрыторыі Клічаўскага і Бялыніцкага раёнаў у міжрэччы ракі Ольсы і ракі Друці размешчаны заказнік «Астравы Дулебы», які мае міжнародны статус і ахоўваецца Рамсарскай канвенцыяй аб водна-балотных рэсурсах. Тут, на велізарнай тэрыторыі ў 26 600 гектараў, валадарыць прырода. Гэта ўнікальнае месца для Еўропы, дзе прырода захавалася ў некрутым выглядзе!

Назва заказніка звязана з адным з самых старажытных славянскіх плямянаў, якія засялялі гэтую тэрыторыю з VI да VIII стагоддзя. Да гэтага часу сустракаюцца шматлікія магільныя курганы ў цэнтральнай частцы заказніка і ў наваколлі балота Дулебскае.

У гады Вялікай Айчыннай вайны тэрыторыя заказніка была адным з цэнтраў партызанскага руху ў Беларусі. Тут базіраваўся Магілёўскі падпольны абкам партыі Беларусі, штаб ваенна-аператыўнай групы партызанскіх злучэнняў. У вёсцы Усакіна створаны мемарыяльны комплекс, які 5 жніўня 2021 г. быў адкрыты пасля маштабнай рэканструкцыі.

Магілёўская вобласць — яркі культурны рэгіён краіны. Менавіта ў Магілёве

ў 1888 годзе з'явіўся першы на беларускіх землях драматычны тэатр — адзін з найлепшых у Еўропе па акустыцы, у якім выступалі Камісаржэўская, Шаляпін і Рахманінаў.

У Краснаполлі дзейнічае найстарэйшы аматарскі тэатр Беларусі, арганізаваны ў далёкім 1918 годзе. Заснавальнікамі і першымі актёрамі тэатра былі беларускія пісьменнікі Андрэй Мрый і Васіль Шашалевіч, а таксама народны мастак БССР Аляксандр Грубэ. У 1962 годзе калектыву прысвоена званне «народны». З 1993 года ў Краснаполлі раз на два гады праводзіцца міжрэгіянальны

Палац Булгакаў. Малюнак Напалеона Орды.

фестываль-свята аматарскіх тэатраў «Тэатральныя вечарыны».

Магілёўшчыну неафіцыйна называюць фестывальнай. Распрацаваны ўнікальныя культурныя брэнды: музычныя і тэатральныя форумы, фестывалі народнай культуры, старадаўніх рамёстваў і нацыянальнай кухні, велікасецкія балі і рыцарскія турніры, незвычайныя экалагічныя святы, якія сталі візіткамі рэгіёнаў. У Шклоўскім раёне штогод праводзіцца рэспубліканскае свята «Купалле» («Александрыя збірае сяброў»), у Быхаўскім — міжнароднае музычна-спартыўнае свята «Вялікая бардырыбалка», у Мсціславе — свята сярэднявечнай культуры «Рыцарскі фэст», у Клімавічах — міжнародны фестываль дзіцячай творчасці «Залатая пчолка» і многія іншыя. Распаўсюджванне інфармацыі аб фестывальным руху — адзін

з перспектывных кірункаў у прасоўванні падзейнага турызму. У дапамогу гэтаму — база даных «Турыстычная карта Магілёўшчыны».

Раздзел «Традыцыі» дае магчымасць пазнаёміцца з унікальнымі традыцыямі і абрадамі краю, з майстрамі дэкаратыўна-прыкладнай творчасці, з шэдэўрамі вуснай і немагэрыяльнай культурнай спадчыны, якімі славіцца менавіта Магілёўскі рэгіён.

У вёсцы Стары Дзедзін Клімавіцкага раёна ёсць традыцыя «Закліканне дажджу». Гэта адзін з нешматлікіх абрадаў, якія захаваліся ў жывым бытаванні са старажытных часоў да нашага часу. Абрад заклікання дажджу ў засушлівы перыяд не мае канкрэтнай даты, таму што праводзіцца толькі тады, калі на палях гіне ўраджай.

Жанчыны дамаўляліся «пераараць» раку. Яны бралі плут, пугу і збіраліся каля ракі. Прачытаўшы малітву «Ойча наш», хрысціліся і казалі: «Дай, Госпадзі, дапамажы, Госпадзі, прынясі нам Хмары, арасі зямельку, напай травы, поле, лясы, дай жыцця нашай зямельцы, каб дабрадатыным урадзіла і ўсіх накарміла...» і «пераворвалі» раку. Мясцовыя жыхары верылі, што ў аснове такіх абрадавых магических дзеянняў — ахоўная магія ад засухі.

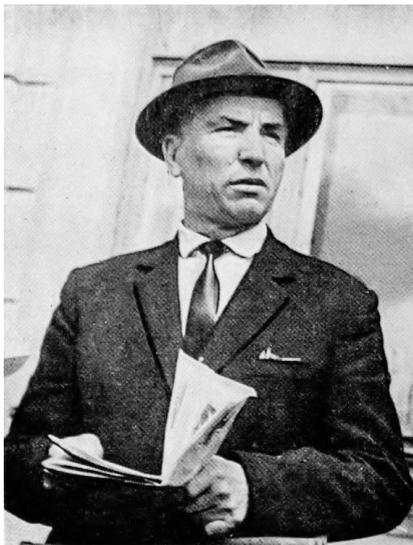
Працягам інфармацыйных рэсурсаў «Турыстычная карта Магілёўшчыны» стала стварэнне цыкла рэкламных відэаролікаў «Турыстычныя маршруты Магілёўшчыны»: «Храм Казанскай іконы Божай Маці ў Баркалабаве», «Замкавая гара — гарадзішча ў Мсціславе», «Покуты — земля шаповалов», «Кричевский конек», «Мемориал мужества и героизма в Сычково», «Александрія собирает друзей», «Борки: место памяти и скорби». Ролікі размешчаны на YouTube-канале бібліятэкі.

На ўручэнні прэміі «За духоўнае адраджэнне» ў студзені 2021 года Прэзідэнт Беларусі А. Р. Лукашэнка асабліва адзначыў, што беларусы «нясуць у сваёй генетычнай памяці фундаментальныя каштоўнасныя арыентацыі, перададзеныя ім продкамі». Захаванне культурных традыцый, выхаванне любові да сваёй малой радзімы — справа агульная. Магілёўская абласная бібліятэка, володаючы найбагацейшымі краязнаўчымі дакументамі, стварае сучасныя інфармацыйныя рэсурсы і выступае ў якасці паўнаўтаснага партнёра ў справе захавання і папулярызацыі культурных традыцый рэгіёна, развіцця культурна-пазнавальнага турызму.

Сардэчна запрашаем на Магілёўшчыну!
Галіна ДЗЯТЛАВА,
галоўны бібліятэкар
Магілёўскай абласной бібліятэкі
Фота даслана аўтарам

Здзівіў надзвычайнай сціпласцю

На Пухавіччыне добра памятаюць паэта, сатырыка і дзіцячага пісьменніка Захара Біралу (1906—1993). Творца прайшоў праз многія выпрабаванні і пакуты ХХ стагоддзя.

Захар Бірала.

Першая кніга яго сатырычных твораў — «Смех і радасць вёскі» — пабачыла свет у 1929 годзе. У 1934—1936 гг. выкладаў беларускую і рускую мовы ў Лагойскай сярэдняй школе. 14 лістапада 1936 года быў арыштаваны. У 1937-м прыгавораны да васьмі гадоў пазбаўлення волі. Пакаранне адбываў у Горкаўскай вобласці, працаваў на лесанарыхтоўках. Вызвалены ў 1940 годзе. Прайшоў праз Вялікую Айчынную вайну. Быў паранены. Пасля вайны працаваў у Мар’інагорскім сельскагаспадарчым тэхнікуме — да 1973 года. Рэабілітавалі пісьменніка ў 1958 годзе. У Саюз пісьменнікаў прынялі толькі ў 1980-м.

І ўсе пасляваенныя дзесяцігоддзі паэт імкнуўся вырвацца з цяжкіх абставінаў. Наладзіў цеснае супрацоўніцтва з «Вожыкам», друкаваўся ў іншых перыядычных выданнях, у пухавіцкай раённай газеце «Сцяг працы». Кіраваў літаратурным гуртком у сельгастэхнікуме, некаторы час — літаратурным аб’яднаннем пры рэдакцыі пухавіцкай раёнкі. І вельмі шмат выступаў, ездзячы па Пухавіччыне, у школах, на прадрпрыемствах, у калгасах і сельскіх

клубах. Людзі з задавальненнем слухалі яго сатырычныя творы, магчыма, шукаючы падабенства праблем і персанажаў на месцах з мастацкімі знаходкамі Захара Якаўлевіча.

Часта бываў Захар Бірала і ў Чэрвені і Чэрвеньскім раёне. Мясціны гэтыя — па суседстве з Пухавіччынай. Некалькі гадоў таму мне давялося гутарыць са смілавіцкім настаўнікам, краязнаўцам Іванам Ярашэвічам, які і сам актыўна займаўся літаратурай. Вось што ўспомніў тады Іван Паўлавіч пра Захара Біралу:

— У 1968—1971 і 1977—1979 гады я працаваў выкладчыкам грамадскіх

дысцыплін Смілавіцкага прафесійна-тэхнічнага вучылішча. Менавіта ў гэты час і адбылася сустрэча моладзі з Захарам Біралам. Зала была запоўнена бітком. У твар паэта, відаць, ніхто не ведаў. І папярэдне пра яго ніхто нічога не паведаміў. Пэўна, у адпаведнасці з тым часам чакалі маладога і жвавага творцу. На сцэну ж выйшаў пажылы мужчына, такіх можна было сустрэць і ў Смілавічах. Прадставіўся як выкладчык Мар’інагорскага тэхнікума і паэт. У зале адчулася расчараванне, пайшлі размовы, ніяк не звязаныя з літаратурай. Але вось Захар Бірала прачытаў два вершы і завалодаў увагай аўдыторыі. Выступленне перарывалася толькі апладысмантамі, адрасаванымі і манеры чытання, і трапным выразам. Паэт чытаў найболей сатырычныя і гумарыстычныя творы на самыя зладзённыя жыццёвыя тэмы. Усё гэта адпавядала думкам, настрою слухачоў. Гучала пывучая родная мова... І тут я хацеў бы звярнуць увагу на адну акалічнасць. Адказваючы на пытанні слухачоў, адным словам Захар Якаўлевіч паведаміў, што да вайны быў рэпрэсіраваны. Мне падумалася: які сціплы чалавек, мог жа пачаць вечарыну адразу з расповеду пра свой лёс. Не, ён сказаў коратка пра сябе толькі напрыканцы... Праводзілі Захара Біралу стоячы. Апладысменты пашаны гучалі некалькі хвілін.

Мікола БЕРЛЕЖ

Млын навін

***

На выстаўцы «Ты з Заходняй, я з Усходняй...», прысвечанай Дню народнага адзінства, наведвальнікі Мінскага абласнога краязнаўчага музея пазнаёмяцца з жыццём Маладзечанскага краю ў 1920—1930 гады: адчуюць жах атмасферы сацыяльна-эканамічнага і нацыянальнага прыгнёту беларусаў, напал нацыянальна-вызваленчай барацьбы народа, пазнаёмяцца з падпольнай дзейнасцю членаў Кампартыі і камсамола Заходняй Беларусі, убачаць сапраўдныя дакументы Беларускай сялянска-рабочай грамады і Таварыства беларускай школы. Пра культурнае жыццё ва ўмовах паланізацыі раскажуць рарытэтныя фатаграфіі вучняў Радашковіцкай гімназіі імя Ф. Скарыны і Маладзечанскай польскай гімназіі імя Т. Зана. Здымкі Віктара Цёміна адлюстроўваюць сустрэчу Чырвонай арміі 17 верасня 1939 года ў Маладзечне. А экспазіцыйныя інсталюцыі пераносаць у заходнебеларускую швейную майстэрню і ў атмасферу стварэння калгасаў ва ўсходняй частцы Беларусі. Безумоўна, увагу наведвальнікаў прыцягне зброя і дэталі рыштунку савецкіх і польскіх пагранічнікаў, здымкі з жыцця застаў абодвух бакоў.

Міра ІЎКОВІЧ

***

Грунтоўна падышла да святкавання Дня бібліятэк Астравецкая раённая бібліятэка. А пачалося ўсё з дня адчыненых дзвярэй «Бібліятэка — тэрыторыя без межаў». Ахвотныя маглі наведаць кніжніцу, пазнаёміцца з літаратурай і нават зрабіць сэлфі з любімай кнігай. Парадавала наведвальнікаў і рэтравыстаўка кніг ручной работы. Самыя азартныя бралі ўдзел у лагарах «Дорым кнігу з любоўю». Ладзіліся розныя акцыі: «Дзень вернутых кніг», «Дараванне бібліятэчнай запавычанасці». Зацікавіла выстаўка «Няхай кніга будзе побач вечно», якая нагадала пра важнасць чытання. Арганізавана і экскурсія па ўстанове «Кнігі розныя пагрэбны, кнігі розныя важныя». Для прадстаўніц прыгожай паловы чалавецтва падрыхтавалі незвычайную фотазону. Кожная наведвальніца магла перанесціся ў сярэднявечча, прымераўшы незвычайны касцюм, створаны мастаком раённай бібліятэкі. Дзень атрымаўся насычаным і падарыў шмат станоўчых эмоцый і бібліятэкарам, і чытачам. А галоўнае — нагадаў пра важнасць кнігі для кожнага.

Вольга ЗАЯНЧКОЎСКАЯ

***

Свята вёскі Патапаўка Буда-Кашалёўскага сраёна стала традыцыйным. Ушаноўваюць найлепшых працаўнікоў і гаспадароў сядзіб, а таксама самых пажылых вясцоўцаў і бацькоў самага юнага жыхара вёскі, прысвечваюць ім музычныя нумары, узнагароджваюць каштоўнымі падарункамі. Але сёлетняе свята запомніцца яшчэ і тым, што адкрыў яго зямляк, ганаровы грамадзянін Буда-Кашалёўскага раёна, пісьменнік Анатоль Экаў. Ён не проста чытаў вершы, а падабраў іх такім чынам, што атрымалася захапляльная паэтычная экскурсія па роднай вёсцы, дзе згадваліся знаёмыя ўсім вуліцы і завулки, прозвішчы і нават мянушкі землякоў, якія з’яўляюцца героямі многіх твораў вядомага літаратара. Зрэшты, Анатоль Экаў — не адзіны пісьменнік, які нарадзіўся ў Патапаўцы. Яшчэ да яго заявілі пра сябе ў літаратуры Уладзімір Дзюба і Таццяна Гарэлікава.

Ганна КАЗАКЕВІЧ

***

Супрацоўнікі Зэльвенскай раённай бібліятэкі працягваюць запрашаць землякоў на паэтычныя сустрэчы, каб парадаваць чытачоў. Гэтым разам адбылася імпрэза «Ракетчык з душою паэта», госцем якой быў Аляксей Галаскок, выхадзец з вёскі Талалайкі Зэльвенскага раёна. Цяпер ён жыве ў горадзе Ганцавічы, але радуе землякоў візітамі на малую радзіму. Аляксей Пятровіч — прафесійны вайсковец, падпалкоўнік запasu, чвэрць стагоддзя аддаў ракетным войскам стратэгічнага прызначэння. Выконваючы прафесійны доўг далёка за межамі Беларусі, наш зямляк не згубіў любові да роднай мовы. Першыя вершы напісаў на рускай мове, але настаўніца параіла пісаць па-беларуску. І, як аказалася, нездарма, бо вельмі ж цудоўныя і пяшчотныя радкі выходзяць з-пад яго пера. Аляксей Пятровіч распавяў пра сваю творчасць, дэкламаваў вершы, адказваў на шматлікія пытанні, веселіў сваімі гумарэскамі.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

даніна памяці

Свая сярод пісьменнікаў

Людміла Несцяровіч ніколі не пісала ні вершаў, ні прозы, але ў пісьменніцкім асяродку была свая. Многія з творцаў — і шырока вядомых, і тым больш маладых — лічылі за гонар мець цесныя стасункі з ёй, заслужыць яе ўвагу. Сярод іх — Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Анатоль Вяцінскі, Мікола Чарняўскі, Генрых Далідовіч, Казімір Камейша, Уладзімір Ліпскі, Васіль Жукковіч і многія іншыя.

Людміла Васільеўна на працягу не аднаго дзесяцігоддзя з’яўлялася нястомным прапагандыстам і актыўным распаўсюджвальнікам беларускай кнігі. З гэтай мэтай ладзіла шматлікія прэзентацыі кніжных навінак з удзелам іх аўтараў у бібліятэках, школах і іншых навучальных установах. Ёй, бібліятэкару з салідным стажам, пастаянна праланоўвалі выступіць перад калегамі, якія прыязджалі ў Мінск на курсы павышэння кваліфікацыі.

Даволі часта Людміла Васільеўна запрашала на свае заняткі і пісьменнікаў. І пастаянна нагадвала слухачам курсаў, што можа арганізаваць падобную сустрэчу з тым ці іншым літаратарам непасрэдна ў іх раёне. Больш за тое, нязменная прасіла і мяне: калі буду недзе выступаць самастойна ці ўдзельнічаць у шматлюдных рэспубліканскіх мерапрыемствах, каб абавязкова раздаваў свае візітоўкі і даваў яе каардынаты. З такой жа просьбай звярталася і да іншых творцаў.

Адлегласці Людмілу Васільеўну не палохалі — па гэтай прычыне нікому не адмаўляла і гатова была ехаць у самыя аддаленыя куточки Беларусі. І запрашаныя пісьменнікі ніколі не сумняваліся: у чытачоў, перад якімі яны выступяць, застануцца кнігі з іх аўтаграфамі. Асабліва зацікаўленыя ў гэтым былі тыя, хто выдаваў зборнікі за ўласны кошт, і яны не траплялі цэнтралізавана ў бібліятэчныя фонды і кнігарні. Продаж кніг падчас такіх імпрэз быў, па сутнасці, іх адзіным шляхам да чытача.

На кожную сустрэчу Людміла Васільеўна брала значную колькасць метадычных дапаможнікаў, а таксама цэлыя стосы часопісаў «Бібліятэка прапануе» і шчодра раздорвала калегам. На творчым рахунку гэтай руплівіцы шмат і ўласных сцэнарыяў розных мерапрыемстваў, прысвечаных жыццю і творчасці пісьменнікаў. Распрацоўкі дапамагалі і дапамагаюць бібліятэкарам у правядзенні многіх літаратурных імпрэз.

Людміла Несцяровіч падчас чарговай імпрэзы.

Толькі адзін пералік раёнаў, куды, як жартам выказвалася Людміла, яна «цягала» пісьменнікаў, заняў бы значную плошчу гэтага артыкула. У некаторыя з іх, наведваючы адзін раз, яна прыязджала неаднойчы. Асаблівыя стасункі склаліся з Мікашэвіцкай гімназіяй імя Уладзіслава Нядзведскага: па ініцыятыве дырэктара Сяргея Высоцкага і бібліятэкаркі Марыі Клеўчыц літаратары наведваліся ў гэтую навучальную ўстанову некалькі разоў на год. Абавязкова ўдзельнічалі ў падвядзенні вынікаў штогадовага конкурсу гімназістаў на найлепшы твор, прысвечаны пісьменніку, чье імя носіць гімназія.

У Людмілы Несцяровіч за час кантактавання з творцамі сабралася вялікая ўласная бібліятэка з падараных ёй кніг з арыгінальнымі аўтаграфамі. Магчыма, якая-небудзь сталічная бібліятэка заахвоцілася б стварыць з іх мемарыяльны куток, прысвечаны Людміле Васільеўне. Адны толькі імёны і эксклюзіўныя аўтаграфы чаго вартыя!

...Людміла Васільеўна заўсёды з асаблівым нецярпеннем чакала пачатку вучэбнага года, бо пасля адноснага канікулярна-летняга зацішша пачынаўся яе сезон-марафон. Актыўнічалі бібліятэкары і педагогі, больш частымі становіліся літаратурныя сустрэчы. Нягледзячы на пандэмію, якая значна скараціла колькасць кантактных сустрэч, чакала яна і сёлетні верасень. Да яго пачатку не дажыла восем дзён: 23 жніўня хворае сэрца наўрымсловай Людмілы Несцяровіч спынілася назаўсёды.

Анатоль ЭКАЎ
Фота даслана аўтарам

Простыя рэчы

Дзяліцца песнямі і думкамі

Зараз на хвалі папулярнасці — сацыяльныя сеткі з візуальным кантэнтам. Акаўнт у *Instagram* заводзяць нават пажылыя, а *TikTok* — самы вядомы дадатак сярод маладога пакалення. Калі як не цяпер дзяліцца цікавосткамі жыцця і збіраць шматлікую армію фанатаў? Акрамя блогераў, якія раскажваюць пра падарожжы, ствараюць камедыіны кантэнт або проста робяць прыгожыя фатаграфіі, у стужцы можна сустраць аднадумцаў, якія дзеляцца музыкай, карцінамі, вершамі ці нават фільмамі. Мы паразмаўлялі з беларускай спявачкай, якая дзякуючы творчасці сабрала даволі ўражальную колькасць падпісчыкаў.

Дзяўчыну, больш вядомую пад псеўданімам *Bilinet*, напэўна, мог чуць кожны карыстальнік *TikTok* у Беларусі. Марыя Біліда пачала здымаць каверы больш за год таму, але менавіта аўтарская песня ў яе выкананні сабрала самую вялікую колькасць лайкаў і каля трох мільёнаў праглядаў. За творчасцю Марыі, якая працягвае здымаць каверы на песні знакамітых выканаўцаў і выпускае аўтарскія кампазіцыі, сочаць каля 60 тысяч чалавек.

— **З чаго пачаўся ваш шлях у музыцы? Калі з'явілася жаданне развівацца ў гэтым кірунку і першыя аўтарскія работы?**

— Сёлета ў лютым. Ішла да гэтага, калі так можна сказаць, усё жыццё — няма нічога лепш, чым работа, якая прыносіць задавальненне. Песні я пісала з малага ўзросту, але першую кампазіцыю выпусціла ў 2018 годзе. На гэта натхнілі знаёмыя з майго горада, якія ў той час ужо выпускалі свае трэкі. Тая песня стала асаблівай ва ўсіх сэнсах.

— **Ці лічыце вы гэтае захапленне толькі хобі? Ці займаліся дадаткова, каб трапіць у гэтую індустрыю?**

— Я не наведвала музычныя вучылішчы, але займалася спевамі ў школе. Спачатку гэта было проста хобі з жаданнем чагосьці большага. У снежні 2020-га я апублікавала ўрывак сваёй песні ў *TikTok*, пасля чаго яна разляцелася, а мне пачалі прыходзіць прапановы аб супрацоўніцтве.

— **З чаго ўсё пачалося?**

— Адночы ўзнікла думка выпусціць цікавую кампазіцыю. Пачала пісаць тэкст, але неяк не чапляла. Пасля зразумела, што трэба раскажаць пра тое, што баліць. У тым годзе не стала маёй бабулі — песня менавіта пра яе, а не пра каханне, як думаюць многія слухачы. Запісанне песню аказалася не так складана, як здавалася. Я проста знайшла ў сваім горадзе студыю для запісу, і ўсё зрабілі за гадзіну.

— **Калі на вашым творчым шляху ўсё змянілася кардынальна?**

Фота з асабістага архіва М. Біліды.

— Пасля запісу відэа з аўтарскай песняй у *TikTok*, якая набрала тры мільёны праглядаў. Твор пра цяперашнія стандарты. Напрыклад, часта бачыла відэа, дзе хлопцы раскажваюць пра тое, якога росту і вагі павінна быць ідэальная дзяўчына. Зыходным пунктам стала і вялікая колькасць брудных песень на гэтую тэму. Так і нарадзілася кампазіцыя, прысвечаная стандартам. Многія знайшлі ў ёй сябе, што насамрэч вельмі сумна.

— **Колькі часу звычайна ўдзяляеце свайму захапленню?**

— Шчыра кажучы, хацелася б больш Пакуль як атрымліваецца. Магу скажаць адно: мантаж відэа не патрабуе шмат часу, туды ўваходзіць толькі абрэзка і часам колеракарэкцыя.

— **Ці ёсць пэўная паслядоўнасць пры выпуску кантэнта? Наколькі работа з сацыяльнымі сеткамі важная для вас?**

— У *Instagram* няма паслядоўнасці, проста імкнуся дзяліцца песнямі і думкамі пра нешта. У *TikTok* публікую практычна кожны дзень, а колькасць ужо залежыць ад гатовага атрыманага матэрыялу. Здымаць стараюся таксама кожны дзень. Калі ведаю, што не атрымаецца, здымаю загадзя. Аўдыторыя ў мяне цудоўная. Стараюся па максіму адказваць на паведамленні і каментары. Хейт сустракаю рэдка. У асноўным ён вельмі дурны, і рэагую на яго з гумарам.

— **Якія парады вы можаце даць людзям, якія толькі пачынаюць развівацца ў гэтай сферы мастацтва?**

— Што магу параіць? Хочаш? Рабі! Не варта забіваць галаву тым, што падумаюць людзі. Трэба не мроіць, а ставіць мэты, да якіх неабходна ісці. Правалы — ёсць вопыт, і для таго, каб нешта атрымалася, патрэбна зрабіць вялізную колькасць спроб. Магу даць яшчэ адну параду: не трымайце побач людзей, якіх не цікавіць ваша справа і людзей без мэт, таму што, калі ты хочаш рухацца наперад, цябе не павінна нічога цягнуць назад.

Гутарыла Паліна МАЛЯРЭНКА

зваротная сувязь

Згадкі ды загадкі

Праграма «Літаратурная анталогія» на канале «Культура» Беларускага радыё прапануе прэм'еру — першыя старонкі рамана Георгія Марчука «Крык на хутары». У «Радыёбібліятэцы» гучыць твор Міхася Стральцова «Загадка Багдановіча». Апаваданні беларускіх і замежных аўтараў чакаюць слухачоў у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вярхоўным эфіры выхадных.

Змест праграмы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складзе радыёверсія спектакля брэсцкага Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра імя Ленінскага камсамола «Брэсцкая крэпасць» па п'есе Канстанціна Губарэвіча (да 50-годдзя адкрыцця Мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой»).

Прыхільнікам дзіцячага радыётэатра канал «Культура» прапануе адпаведныя праграмы ў суботу і нядзелю ў 10.05. Чытанні для маленькіх ладзяцца таксама па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя.

Кемлівыя». Гэтымі днямі гучаць старонкі кнігі Людмілы Рублеўскай «Прыгоды мышкі Пік-пік». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» на добры сон.

Для аматараў паэзіі па выхадных выходзіць праграма «Прачулым радком», якая гэтым разам прапануе вершы Міколы Аўрамчыка.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці». Госць эфіру радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы», што гучыць у нядзелю і сераду, — рэжысёр Рыгор Баравік.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

25 верасня 75-годдзе адзначае Міхаіл Клячкоў, мастак дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

25 верасня 50-гадовы юбілей святкуе Анатоль Олех, акцёр.

26 верасня — 100 гадоў з дня нараджэння Мікалая Шарэнкі (1921—1977), скульптара.

26 верасня 85 гадоў спаўняецца Эле Сабаленцы, этнографу.

27 верасня — 115 гадоў з дня нараджэння Ірыны Ждановіч-Платонавай (1906—1994), актрысы, педагога, народнай артысткі БССР.

28 верасня — 115 гадоў з дня нараджэння Алёкса Жукоўскага (Аляксея Аляксандравіча; 1906—1979), пісьменніка.

29 верасня — 130 гадоў з дня нараджэння Аркадзя Смоліча (1891—1938), дзеяча беларускага нацыянальнага адраджэння, вучонага.

29 верасня 70-гадовы юбілей адзначае Вольга Лабачэўская, мастацтвазнаўца, этнолаг.

30 верасня — 130 гадоў з дня нараджэння Аркадзя Астаповіча (1896—1941), беларускага графіка.

30 верасня — 95 гадоў з дня выхаду (1926) «Нашай справы», газеты рэвалюцыйна-дэмакратычнага кірунку,

органа БСРГ. Выдавалася да 1927 г.

30 верасня — 90 гадоў з дня нараджэння Ніла Гілевіча (1931—2016), беларускага паэта, літаратуразнаўца, фалькларыста, перакладчыка, грамадскага дзеяча, народнага паэта Беларусі, заслужанага дзеяча навукі БССР.

30 верасня 70-годдзе адзначае Валлянціна Дземянчук, мастак-плакаціст.

1 кастрычніка — 140 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Станюты (1881—1974), беларускага жывапісца, педагога.

1 кастрычніка — 110 гадоў з дня нараджэння Сяргея Каткова (1911—1976), беларускага жывапісца, педагога, заслужанага настаўніка БССР.

1 кастрычніка — 100 гадоў з дня нараджэння Аляксандры Клімавай (1921—2005), беларускай актрысы, педагога, народнай артысткі БССР, народнай артысткі СССР.

1 кастрычніка — 100 гадоў з дня адкрыцця (1921) Беларускай драматычнай студыі ў Маскве. Існавала да 1926 г.

1 кастрычніка — 85 гадоў з дня нараджэння Яўгена Іванешкі (1936—2013), беларускага жывапісца, мастака-акварэліста.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

30 верасня — у Дом Масквы (вул. Камуністычная, 86) на паэтычны канцэрт «Белыя крылы» з удзелам паэтаў Масквы і Мінска. Уваход вольны (19.00).

30 верасня — на літаратурна-музычнае мерапрыемства, прымеркаванае да Дня перакладчыка ў бібліятэку № 7 (вул. Пляханова, 97, корпус 4) (13.30).

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Ташыяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Адрес для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрес у інтэрнэце: www.zviadzda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснікі галоўнага рэдактара — 377-99-72, 224-66-74

адказны сакратар — 377-99-72
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98
аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
23.09.2021 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 656

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 2324

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцензуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.